

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

85 bildlärares inställning till läroböcker i årskurs 7-9

En kvantitativ studie med en komparativ analysmetod av Skolverkets rapport nr.284 *Läromedlens roll i undervisningen* (2006)

Namn: Louise Odén

Program: Ämneslärarprogrammet med inriktning mot årskurs 7–9, förstaämne bild

Examensarbete: 15 hp
Kurs: L9BD2A
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: HT/2020
Handledare: Marie-Louise Hansson-Stenhammar
Examinator: Kajsa G. Eriksson
Kod: HT20-6700-002-L9BD2A

Nyckelord: lärobok, läromedel, läromedelsforskning, bildundervisning.

Abstract

This thesis has intended to investigate the role of textbooks in Swedish high schools in the art subject. A quantitative method in the form of a survey has been used to answer the purpose and questions of this thesis. The same questionnaires as in the National Agency for Education's report *The role of teaching aids in teaching* (2006) was used to compare the results by a comparative analysis method. The purpose of this thesis was to see if anything has changed in the art teacher's use of teaching aids since the report was released. The result from the National Agency for Education's report that this thesis was primarily interested in was the fact that the most art teachers were generally unsatisfied with the supply of teaching materials and for that reason called for more teaching materials to choose from. The questionnaire of this thesis was therefore sent out by e-mail to 300 randomly selected schools in Sweden, with 15 representatives from each county to get a greater overview. Of the respondents, 85 art teachers replied to the survey.

The answers from the survey showed that fairly little had changed since the National Agency for Education's report was released. Although, the use of the Internet, computers and other technical equipment as teaching materials had increased significantly since the first report was published. The same applies to the adaptation of teaching materials to the curriculum, syllabus, and grade requirements. Apart from that, there were small differences between the two surveys. As many as 84% of the participants in this thesis survey answered that they rarely or never used publisher-produced textbooks in teaching and 73% thought that the supply of textbooks in the subject was either "quite poor" or "very poor", which could indicate that there is still a need for textbooks in the art subject. More research is needed regarding the connection between textbooks and art teaching since there is a shortcoming on the subject matter.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställningar	2
2.1 Viktiga begrepp	3
3. Bakgrund	5
3.1 Bildämnets tradition	5
3.1.1 Teckning som avbildning	5
3.1.2 Teckning som uttrycksmedel	5
3.1.3 Bild som kommunikationsmedel	6
3.1.4 En stark ämnestradition	6
3.2 Lärobokens historia	7
4. Teori	10
4.1 Det sociokulturella perspektivet	10
4.1.1 Det sociokulturella perspektivet i förhållande till begreppet kreativitet	11
4.1.2 Perspektiv	11
5. Tidigare forskning	13
5.1 Aktuell läromedelsforskning	13
6. Metod	16
6.1 Det kvantitativa metodsättet	16
6.1.1 Tvärsnittsstudie	17
6.1.2 Komparativ analysmetod	17
6.2 Jämförelse med Skolverkets metod	17
6.3 Enkät	18
6.4 Urvalskriterier	18
6.4.1 Skolverkets skolenhetsregister	19
6.5 Arbetsgång	20
6.6 Tillförlitlighet	21
6.7 Forskningsetik	21
7. Resultat	23
7.1 Om deltagarna	23
7.2 Pedagogiskt synsätt	25
7.3 Förutsättningar	27
7.4 Läromedelsanvändning	27
7.5 Deltagarnas egna kommentarer	32
7.5.1 Läroböcker i bildämnet är för få och dåliga	32
7.5.2 Andra uppslag än läroböcker används	33
7.5.3 Ekonomin som en avgörande faktor	34

8. Analys av resultaten	36
8.1 Om deltagarna	36
8.2 Pedagogiskt synsätt	37
8.3 Förutsättningar	37
8.4 Läromedelsanvändning	38
9. Diskussion	40
9.1 Metoddiskussion	40
9.2 Resultatdiskussion	40
9.3 Slutsatser och framtida forskning	42

1. Inledning

När jag började studera till bildlärare talade studenter och kurslärare sällan om läroböcker i undervisningen. Det verkade inte finnas någon bok att utgå ifrån när kursplanen skulle omsättas till praktik, vilket jag tyckte var lite konstigt med tanke på att det fanns böcker om så mycket annat i bildämnet. Den stora friheten att själv få bestämma över lektionsinnehållet kunde ibland kännas överväldigande, vilket nästan kunde liknas vid att ha ett tomt A4-papper framför sig och inte veta vad det skulle fyllas med. Tillvägagångssätten var helt enkelt oändliga. Jag behövde därför få inspiration och idéer för hur kursplanen kunde omsättas till verklighet, men vart skulle jag vända mig när jag inte kände till en lärobok i ämnet?

En nyfikenhet väcktes kring varför det fanns läroböcker i nästan alla andra skolämnena i högstadiet förutom bild. Av den anledningen valde jag att undersöka detta vidare i föreliggande examensarbete genom att söka på ”lärobokens roll i bild” via Google. Jag fick då upp rapport nr.284 *Läromedlens roll i undervisningen* som Skolverket publicerat år 2006. Rapporten handlade om läromedelsanvändningen i bild, samhällskunskap och engelska i årskurs 5 och 9. Dessa ämnen hade delvis valts ut på grund av dess olika karaktär, men också för att de representerade var sin ämnesgrupp: ett praktiskt-estetiskt ämne, ett samhällsorienterande ämne och ett språkämne. Även skillnaden i den hierarkiska uppbyggnaden mellan ämnena var något som Skolverket (2006, s.129) intresserade sig för när rapporten gjordes.

När det gällde bildämnet kom Skolverket (2006, s.44) fram till att de flesta bildlärare generellt sett var missnöjda med utbudet av läromedel och av den anledningen efterlyste fler läromedel att välja mellan. Dessutom hade 98% av de tillfrågade bildlärarna instämt att det var viktigt att utveckla egna läromedel till sin undervisning. Berodde detta på att det inte fanns något annat alternativ? Eller fanns det en annan anledning till att bildlärarna utvecklade sina egna läromedel till största del? Dessa frågor förblev särskilt viktiga när examenarbetet skulle författas.

Eftersom rapporten dessvärre hade utgått valde jag att mejla till Skolverket för att fråga varför publikationen inte längre sågs som giltig. Jag fick då följande svar:

Anledningen till att publikationen utgått är att det har kommit en ny läroplan med nya kursplaner sedan rapporten utgavs 2006. De kursplaner som hänvisas till i rapporten är alltså inte aktuella längre (personlig kommunikation, 10 november 2020).

Eftersom det har gått över 15 år sedan rapporten släpptes och Lgr 11 nu är aktuell har jag valt att göra en kvantitativ studie med samma enkätfrågor som Skolverket (2006) ställde i rapport *Läromedlens roll i undervisningen*. Svarar bildlärare likadant idag eller har det skett en förändring gällandes inställningen till läromedel sedan rapporten publicerades? Detta är en frågeställning som jag anser har en stor betydelse för yrkesutövningen och bildämnet i sig, då samma resultat från båda studierna skulle kunna tyda på att det fortfarande finns ett behov av läroböcker i bildämnet vilket i sin tur skulle kunna påverka bildundervisningen i praktiken. Ett exempel på detta skulle kunna vara att läroböcker som publiceras via olika förlag genomgår en mer omfattande kvalitetskontroll än information som man kan hitta på Internet, vilket i sin tur skulle kunna förbättra och demokratisera bildundervisningen i stort.

Det vanligaste för kvantitativa metoder är att forskaren ställer en hypotes till sitt framtida underlag, därför har följande hypotes formulerats:

Hypotes

Bildlärare i högstadiet är fortfarande missnöjda över utbudet av läroböcker, en konsekvens av detta blir att bildlärarna till största del skapar sina egna läromedel eller söker information via Internet.

2. Syfte och frågeställningar

Detta examensarbete syftar till att undersöka läroböckers roll i bildundervisningen för årskurs 7 – 9 genom en enkät. Resultatet kommer att jämföras med hjälp av en komparativ analysmetod av Skolverkets rapport nr. 284, *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) som behandlar läromedelsanvändningen i bild, samhällskunskap och engelska i årskurs 5 och 9. I detta examensarbete kommer endast bild i årskurs 7 - 9 att undersökas. Följande frågeställningar ligger till grund för examensarbetet:

1. Har något förändrats gällandes läromedelsanvändningen i högstadiets bildämne sedan Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) släpptes? I så fall, på vilket

sätt?

2. Är bildlärare i högstadiet fortfarande missnöjda över utbudet av läroböcker? I så fall, vilka konsekvenser kan detta skapa för undervisningen?

2.1 Viktiga begrepp

Nedan presenteras ett antal begrepp som är viktiga att definiera, då dessa förekommer löpande i examensarbetet och därför behöver redas ut ytterligare.

Läromedel

I Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006, s.14) står det att det inte finns någon officiellt fastställd definition av vad ett läromedel kan vara. Begreppet förekommer i Lgr 94 då rektor anses ta ett särskilt ansvar för elevers tillgång till läromedel av god kvalitet. Idag kan man finna en liknande definition i Lgr11 under rubriken 2.8 *Rektors ansvar*,

Skolans arbetsmiljö utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges aktivt lärarstöd och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, bland annat skolbibliotek och digitala verktyg. (*Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet*, 2019, s.17)

Ingela Korsell (2007, s.17) skriver i boken *Läromedel - det fria valet?* att ordet läromedel har en vag beskrivning i skolans styrdokument. Vad innebär exempelvis ”läromedel av god kvalitet”? Och vem har tolkningsföreträde gällandes vilka läromedel som lämpar sig bäst för ”en tidsenlig utbildning”? Korsell refererar också till Skolverkets (2006) rapport som använder definitionen som finns i Lgr 80: ”Läromedel är sådant som lärare och elever väljer att använda för att nå uppställda mål”. Begreppet kan alltså rymma både föremål som är skapade av människan, men också material från naturen. Även lärosituationer i form av dialoger eller interaktion mellan människor kan räknas som ett läromedel enligt Korsell (2007, s.19). Detta gör att nästan allt kan betraktas som ett läromedel. För att göra en avgränsning kommer detta examensarbete att utgå från *Pedagogisk uppslagsboks* (Lundgren, U. P. (red), 1996) definition av läromedel: ”pedagogiskt hjälpmedel i undervisningen” samt Nationalencyklopedins (u.å.) beskrivning: ”en resurs för lärande och undervisning”. Det vill säga, *något som används i ett syfte att lära*.

Lärobok

I Nationalencyklopedin (u.å.) kan man läsa att läroböcker länge betraktades som den vanligaste formen av läromedel. I och med boktryckarkonstens uppkomst under mitten av 1400-talet möjliggjordes en produktion av böcker till den stora massan, vilket i sin tur ledde till att en större andel av befolkningen kunde utbildas. I böckerna publicerades metakunskaper, det vill säga information som samhället ansåg var viktig och önskvärd att föra vidare till nästkommande generationer. Roger Säljö (2005) skriver i boken *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv* följande stycke;

Läroboken innebär ett tillrättaläggande av innehåll för en tänkt läsare och denna anpassning sker i enighet med en viss föreställning om vad lärande innebär. Denna anpassning innebär nästan undantagslöst att helheter kan styckas upp i delar och att det välbekanta beskrivs i sina beståndsdelar (Säljö, 2005, s.217).

Säljö (2005, s.218) menar att läroböcker talar om hur saker och ting är, vilket innebär att den retoriska funktionen i språket är annorlunda jämfört med andra textgenrer. Läsaren lämnas därför ofta med väldigt lite tolkningsutrymme. Nu för tiden kan man även läsa böcker digitalt, exempelvis genom läsplattor. Det går även att få vissa läromedel inlästa som ljudböcker. I detta examensarbete används därför begreppet lärobok som *ett läromedel i bokform, antingen analog eller digital*. Både *läromedel* och *lärobok* förekommer i examensarbetet, eftersom dessa begrepp så nära kopplas samman med varandra.

3. Bakgrund

Följande bakgrundsavsnitt är till för att ge en översiktlig bild av bildämnets tradition och lärobokens historia för att skapa en förförståelse till de valda frågeställningarna.

3.1 Bildämnets tradition

Gunnar Åsén (2017, s.14) skriver i boken *Bildundervisning och lärande genom bilder* att bildämnets utveckling i skolan kan delas in i tre olika faser: *teckning som avbildning*, *teckning som uttrycksmedel* och *bild som kommunikationsmedel*. Därför kommer samma indelning användas även här i form av underrubriker. Avsnittet avslutas med en reflektion gällandes bildämnets starka ämnestradition.

3.1.1 Teckning som avbildning

Den första fasen börjar i många europeiska länder vid 1800-talets mitt, då teckning blev ett etablerat skolämne. Målet var att eleverna skulle lära sig att avbilda saker genom rutnät och geometriska former. Undervisningen skedde kollektivt, då läraren visade hur teckningen skulle se ut och eleverna följde efter. I slutet av 1870-talet etablerades teckningsundervisningen i även Sverige, då samma ideal och metoder användes även här. Ämnet hade ett uttalat syfte att förbättra elevernas yrkeskvalificering, då värden som noggrannhet och arbetsdisciplin skattades högt. Vid 1900-talets början lyftes inte bara teckningsämnets nyttoaspekter fram, utan också det estetiska värdet. Att fostra elever till att uppskatta och värdera de produkter som skapades i industrierna ansågs gynna landets ekonomi. Införandet av 1919 års undervisningsplan för folkskolan ledde till att teckning endast skulle ses som ett stöd för andra ämnen. Dessa tankar levde kvar i folkskolan enda in på 50-talet (Åsén, 2017, s.15).

3.1.2 Teckning som uttrycksmedel

Den andra fasen började under 50- och 60-talen, då ett större fokus lades på det fria skapandet, elevernas erfarenheter och idéer. Läroplaner och kursplaner gavs åter ett större utrymme för teckningsämnet, vilket bland annat motiverades med att ämnet hade en avkopplande och omväxlande funktion jämfört med andra skolämnena. Det växte därför snart fram en debatt om den fria skapandets praktik, då somliga hävdade att det lett till pyssel, teknikövningar och materialhysteri (Åsén, 2017, s.16).

3.1.3 Bild som kommunikationsmedel

Mot 60-talets slut trädde den tredje fasen i kraft, vilket främst berodde på den kritik som lärarstudenter i Stockholm riktat mot utbildningens snäva konstinriktning och dåliga skolanpassning. Då samhället utvecklades med ett större bildutbud genom film, reklam och TV skulle bildämnet ge eleverna en ökad förståelse om bildspråk och budskap. I 1980 års läroplan bytte ämnet därför namn från teckning till bild (Åsén, 2017, s.16).

3.1.4 En stark ämnestradition

Åsén (2017, s.17) skriver att bildframställning har dominerat alla tre faser i bildämnets historia. Nya läroplaner tycks därför ha svårt att slå igenom, då Åsén refererar till flertalet större studier som gjorts under olika tidsperioder, vilka är Jiveskog, Pettersson & Åsén (1978), Eklund, Backman & Henriksson (1993) och Skolverket (2005). Samtliga visade att bildframställning utgör huvuddelen av bildämnet, vilket Åsén menar kan vara en konsekvens av långa ämnestraditioner som bärs upp av stora lärargrupper. Åsén anknyter också till Sven-Eric Liedman (1997) som menar att det är omöjligt att nollställa en institution då gamla föreställningar, tankemönster och planer ligger kvar som lager i verksamheten och påverkar den (refererad i Åsén, 2017). Detta gör att bildämnet istället hela tiden breddas, vilket kan leda till stofffrängsel och urvalsproblem (Åsén, 1992). Andra bidragande faktorer till bildämnets starka ämnestradition skulle kunna vara: skillnader mellan lärare i läroplansprogressivitet, bildämnets praktisk-estetiska tradition, elevers förväntningar på ämnet, materiella faktorer och allmänhetens förenklade syn på ämnet (Åsén, 2017, s.18).

Pia Bohlin (2017, s.29) skriver i ett senare kapitel i boken *Bildundervisning och lärande genom bilder* att förändring kan vara särskilt svårt i ett ämne som arbetar utan systematiska läromedel. Uppgifter så som stilleben, perspektivritning, stoffteckning och porträtt ses fortfarande som nödvändiga grundkunskaper i bildämnet trots att de inte nämns någonstans i kursplanen. Bohlin menar därför att bildämnet skulle kunna vinna på att vara mer restriktivt gällandes förra århundrandets ämneskonception, då uppgifter som utgår från ungas erfarenheter och kommunikativa delar hade kunnat leda till en mer inkluderande undervisning. Bohlin avslutar sitt kapitel med att förtydliga att de känslorienterade och färdighetstränande delarna i ämnet aldrig kommer att leda till fler undervisningstimmar i timplanen. Genom att professionalisera ämnet och våga trotsa inbitna uppfattningar kan bildämnet utvecklas och vinna mer mark (2017, s.57).

3.2 Lärobokens historia

Sture Långström skriver i boken *Författarröst och lärobokstradition* (1997, s.13) att Luthers lilla katekes kan ses som en tidig och viktig skolbok i Sverige. I denna kunde man bland annat finna tio Guds bud, trosbekännelsen, herrens bön och dopets sakrament. Under 1600-talet utvecklades ett system för folkundervisningen som innebar att prästen förhörde och bokförde församlingens kunskaper och framsteg. Viktiga lärandemål var därför att kunna katekesens ordalydelse, Luthers förklaringar samt att förstå dem. Den lilla katekesen bidrog bland annat till att öka läskunnigheten i Sverige (Berntson, M., Nilsson, B. & Wejryd, C., 2012, s.172).

År 1829 trycktes den första upplagan av Carl Jonas Love Almqvists bok *Svensk rättstafningslära*, vilket kom att bli en klassiker inom svenskt skolsammanhang (Långström, 1997, s.13). Även flera andra böcker publicerades under samma århundrande, vilka innehöll allmänkunskap inom en mängd olika ämnesområden. *Läsebok för folkskolan, fäderneslandets historia* och *Skolgeografi* är några exempel på sådana böcker som lästs av flera generationers skolbarn.

Under början av 1900-talet kom Selma Lagerlöfs *Nils Holgerssons underbara resa* att bli historisk-geografisk läsebok för folkskolan (Långström, 1997, s.13). Berättelsen handlar om en pojke som förvandlas till en pyssling som sedan reser genom Sverige på en gås. En annan klassisk läsebok är *Sörgården*, skriven av Anna Maria Roos. Denna handlar i sin tur om en lycklig småbondefamilj som med fostrande inslag tar upp olika sagor och barndikter.

Den sista läroboksförfattaren som Långström nämner är Carl Grimberg, vars böcker ansågs vara banbrytande för sin tid (1997, s.14). Även om Grimberg nåddes av stora framgångar har hans böcker stundtals mötts av kritik. På Nationalencyklopedins hemsida (u.å.) kan man bland annat läsa att Grimbergs mest kända böcker *Svenska folkets underbara öden* och *Världshistoria: Folkens liv och kultur* präglades av nationellt patos och konservativt politiskt synsätt. Långström hänvisar dessutom till Jarl Torbacke (1993, s.332) som skriver; ”Man kan med fog tala om en enda persons historiesyn som präglade ett helt folk” (refererad i Långström, 1997).

Långström avslutar sitt kapitel med att ifrågasätta läroböckernas roll i det svenska samhället (1997, s.14). Fakta, idéer och värderingar har inhämtats både frivilligt och genom tvång under

många decennier, då miljontals svenska barn och ungdomar läst litteraturen om och om igen. I en senare bok från utvecklar Långström sitt resonemang tillsammans med Ulf Viklund,

I Sverige studerar drygt 1,2 miljoner elever i grundskola och gymnasium. Var och en av dem använder ett tiotal böcker per år. Läger man därtill att det finns ett par hundra tusen lärare och hundratusentals vuxen- och högskolestuderande som också använder läroböcker så är det lätt att inse att läroböcker dels är den mest lästa och spridda litteraturgenren i vårt land dels något som nästan alla måste läsa. För många är det också de enda böcker som de läser i livet (Långström & Viklund, 2006, s.101).

Anna Johnsson Harrie (2009, s.12) skriver i sin avhandling *Staten och läromedlen - En studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991* att det inte fanns någon strukturerad granskning av läroböcker före år 1938. Därefter startades en obligatorisk förhandsgranskning av läroböcker oavsett ämne, där bland annat språk, omfång och disposition, pris, objektivitet och tillförlitlighet samt överensstämmelse mellan kursplaner och kursmoment kontrollerades. Detta genomfördes av utsedda granskare som lämnade sitt utlåtande till Statens läroboksnämnd. Från och med år 1978 påbörjades en granskning av läroböcker med särskilt avseende på objektivitet. Det var viktigt att böckerna skulle vara allsidiga och sakliga, då det upptäckts att vissa läroböcker innehöll fördomar och stereotyper. Staffan Selander (1991, s.34) skriver i boken *Läromedel: ett utbildningsmaterial om pedagogiska texter* att några av konstateranden från utredningarna var: att flickor gjordes osynliga i matematikböckerna, samerna uteblev i flertalet skolböcker samt att genetikavsnitten i dem naturorienterande ämnena ofta var föråldrade eller rent av felaktiga. Fram till år 1983 fortsatte granskningen av läroböcker, därefter fick Statens läroboksnämnd inte längre godkänna eller underkänna en lärobok, utan endast ge ett utlåtande (Johnsson Harrie, 2009, s.13). Granskningen kunde därför istället ses som en slags konsumentinformation. Detta gällde alla läroböcker förutom basläromedel i de samhällsorienterande ämnena. Statens läroboksnämnd kom att avvecklas helt och hållet år 1991. Sedan dess har det inte startats någon ny statlig granskningsnämnd för läroböcker, dock har vissa enskilda granskningar gjorts av Skolverket. Detta innebär att en stor del av ansvaret lämnas åt den lokala skolledningen eller den enskilde läraren att välja en lärobok av god kvalitet (Selander, 1991, s.34).

Kort sammanfattning

Detta avsnitt har behandlat bildämnet utveckling i skolan, vilket kan delas in i tre faser: *teckning som avbildning, teckning som uttrycksmedel och bild som kommunikationsmedel.*

Gemensamt för dessa tre faser är att bildframställning har dominerat undervisningen. Bildämnet har en stark ämnestradition, då gamla föreställningar, tankemönster och planer tenderar till att ligga kvar som lager i verksamheten och påverka den. Det gör att bildämnet hela tiden breddas, vilket kan leda till stofffrängsel och urvalsproblem. En anledning till detta skulle kunna vara att bildämnet tillskillnad från många andra skolämnen arbetar utan systematiska läromedel (Bohlin, 2017).

Även lärobokens historia har tagits upp i detta avsnitt, då Luthers lilla katekes kan ses som den första läroboken i Sverige som under 1600-talet kom att bli till en viktig del i folkundervisningen. Under 1800-talet publicerades flera allmännkunskapsböcker inom en rad andra ämnesområden. Läroboksförfattare som Carl Jonas Love Almqvist, Selma Lagerlöf, Anna Maria Roos och Carl Grimberg har därför format och påverkat Sveriges befolkning under många år. Detta är något som kan ifrågasättas, då fakta, idéer och värderingar har inhämtats både frivilligt och genom tvång under många decennier.

Till sist behandlades de statliga granskningsnämnder som funnits av läroböcker. Eftersom dessa instanser inte längre finns kvar har en stor del av ansvaret förskjutits åt den lokala skolledningen eller enskilda läraren att välja ett läromedel av god kvalitet.

4. Teori

Detta avsnitt är till för att redogöra vilka teorier och begrepp som examensarbetet har utgått ifrån. Alan Bryman och Duncan Cramer skriver i boken *Quantitative Data Analysis with IBM SPSS 17, 18 & 19 – A Guide for Social Scientists* (2011, s.3) att starten för en undersökning bör innefatta ett val av teorier som forskaren kommer att utgå från i sin studie. Detta eftersom det kan komma att påverka vilken data som lyfts fram som relevant i undersökningen. Line Christoffersen och Asbjörn Johannessen skriver i boken *Forskningsmetoder för lärare* (2015, s.23) att en vetenskaplig teoretisering kan ses som en form av generalisering, då syftet är att förenkla och skapa ordning i en annars ganska komplex verklighet. Det verkar dessutom finnas flera förklaringar kring vad en teori kan vara, men Christoffersen och Johannessen (2015, s.24) väljer att sammanfatta det hela som *ett generellt påstående om verkligheten*, vilket även detta examensarbete har valt att använda som definition.

4.1 Det sociokulturella perspektivet

Inom pedagogiken finns det en rad olika teorier för hur människan lär sig. Roger Säljö lyfter fyra ledande traditioner i boken *Lärande, skola, bildning – grundbok för lärare* (2014, s.251), vilka är: behaviorismen, pragmatismen, kognitiva traditioner och det sociokulturella perspektivet. Dessa har dominerat synen på lärande under de senaste hundra åren och påverkat utvecklingen av den skola som vi har idag. Detta examensarbete utgår från det sociokulturella perspektivet som har sitt ursprung i Lev Semenovich Vygotskijs arbeten om lärande, språk och utveckling. Vygotskij (1978) menar att mänskligt kunskapande och tänkande bör analyseras i relation till de kulturella och sociala redskap som människor använder sig av. När vi människor talar, tänker och agerar så gör vi det genom medierade resurser, det vill säga kulturella produkter som människan har utvecklat genom historien (Vygotskij, 1978).

Studiens koppling till det sociokulturella perspektivet visar sig genom dess syfte och frågeställningar. Examensarbetet har för avsikt att undersöka lärobokens roll i bildundervisningen för att ta reda på om användandet av läroböcker har förändrats sedan Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) publicerades och om bildlärare fortfarande är missnöjda över utbudet av läroböcker. Kort sagt är alltså syftet att dels undersöka de redskap som lärare och elever använder sig av i sitt kunskapande, dels på vilka

sätt dessa kunskaper kan medieras till eleverna genom läroboken som redskap.

Det sociokulturella perspektivet förstår lärande genom människors användande av kulturella redskap, vilka både kan vara språkliga och materiella (Vygotskij, 2001). I det här examensarbetet ses läroboken som ett sådant redskap som förmedlar kunskap till eleven. I och med att syftet är att undersöka läroböckers roll i undervisningen för årskurs 7-9 ses läroboken som ett redskap för att lägga en grund till det livslånga lärandet. Naturligtvis finns det många andra kulturella redskap att använda sig av i undervisningen, men jag har valt att avgränsa mitt arbete till just läroboken. Vygotskij (2001) menade att det finns ett nära samband mellan tanken och talet, då tanken söker sin form i ordet. Därför är just tal och skriftligt språk viktigt enligt Vygotskij, då det leder till att vi människor kan kommunicera med varandra och etablera en gemensam förståelse.

Det finns två begrepp som är centrala i det sociokulturella perspektivet, vilka är: *appropriering* och *mediering*. Det förstnämnda begreppet används för att beskriva och förstå lärande, det vill säga hur människan blir bekant med kulturella redskap och på vilket sätt de används i världen. Mediering betyder i sin tur hur människan och det kulturella redskapet samverkar med varandra (Vygotskij, 2001).

En annan viktig del i det sociokulturella perspektivet är att lärandet ses som en livslång process som ständigt är i utveckling (Vygotskij, 2001). Vygotskij (1978) beskrev därför den *närmaste proximala utvecklingszonen*, vilket är en zon där människor är extra känsliga för instruktioner och förklaringar. Om en person lär sig ett nytt begrepp eller färdighet är de också nära att behärska något nytt. Därför ska detta tas tillvara på genom att exempelvis en lärare ger ytterligare stöd för att den lärande ska ta sig vidare i lärandeprocessen.

4.1.1 Det sociokulturella perspektivet i förhållande till begreppet kreativitet

Anders Marner (2005, s.27) skriver om det sociokulturella perspektivet i förhållande till begreppet kreativitet. Genom detta synsätt sätts inte bara individens kreativitet i fokus, utan också dess utveckling mellan människor. Kreativitet är inte heller något som bara några få genier ägnar sig åt, utan som hör hemma i ett socialt sammanhang där det inte ses som något absolut. Hela skolan bör därför genomsyras av kreativitet, då kulturellt förverkligande dels är en demokratifråga, dels ett växande behov i ett samtida och framtida arbetsliv (2005, s.47). Detta perspektiv har en avgörande roll i examensarbetet, eftersom bildämnet bör ses utifrån

samma förutsättningar som Marner beskriver i ovanstående stycke.

4.1.2 Perspektiv

Inom forskningen krävs en redogörelse för vilket perspektiv som används vid granskningen av ett fenomen (Christoffersen & Johannessen, 2015, s.24). I detta examensarbete tillämpas ett pedagogiskt perspektiv, då läroboken som undervisningsmetod står i fokus. Även ett organisatoriskt perspektiv används, då lärobokens nytta och tradition kan ses utifrån skolan som organisation.

Kort sammanfattning

Detta avsnitt har presenterat vilka teorier som examensarbetet utgår ifrån. Det sociokulturella perspektivet ansågs vara avgörande för examensarbetets kunskapssyn, då lärandet bedöms vara en livslång process där människan lär sig behärska olika kulturella redskap som både kan vara språkliga och materiella. Även synen på kreativitet ur ett sociokulturellt perspektiv sågs som betydelsefullt för examensarbetets syfte. Det teoretiska ramverket har använts som ett verktyg för att analysera, tolka och förstå lärande genom de tillfrågade bildlärares enkätsvar. Avslutningsvis redogjordes vilken del av skolan som har undersökts, då det pedagogiska och organisatoriska perspektivet lyftes fram.

5. Tidigare forskning

När det gäller läromedelsanvändning i bildämnet verkar det finnas ytterst lite forskning kring området. De få studier som har gjorts kan inte heller ses som nutida, då de är publicerade för över 20 år sedan. Följande avsnitt har därför delats in i endast en underrubrik: *aktuell läromedelsforskning*. Med ”aktuell” menas läromedelsstudier som är gjorda i Sverige under de senaste 20 åren, från år 2000 till idag, år 2020, som ses relevanta för examensarbetets syfte.

5.1 Aktuell läromedelsforskning

Hans Almgren (2011, s.358) är filosofie licentiat och lektor i historia och samhällskunskap vid Vasagymnasiet i Arboga. Han har författat flertalet läroböcker under 1980-talet fram tills idag, och skriver i boken *Att spegla världen - Läromedelsstudier i teori och praktik* att läroböcker behövs nu mer än någonsin. Det finns ett växande behov hos lärare, vars uppgifter hela tiden utökas vid sidan av det pedagogiska, men också hos elever, som använder läroboken i undervisningen som bas och utgångspunkt. Almgren (2011, s.358) skriver att Skolverkets rapport *En beskrivning av betygen i grundskolan* från år 2009 visar på att skillnader mellan elevers föräldrars utbildningsnivå har störst betydelse för elevers slutbetyg i grundskolan. Läroboken skulle därför kunna motverka detta, eftersom den är både demokratisk och socialt utjämnande i sin natur.

Tom Wikman (2004, s.82) är lektor i pedagogik vid Åbo Akademi i Vasa och likt Almgren läroboksförfattare. I sin avhandling *På spaning efter den goda läroboken - om pedagogiska texters lärande potential* skriver Wikman om lärobokens primära syfte, vilket är att befordra lärande. Detta gör att litteraturgenren skapar en norm för vad som borde ses som väsentlig kunskap. Wikman (2004, s.82) lyfter dock att alla läromedel styr undervisningen på något sätt, då själva skolmiljön begränsar och styr elever i en viss riktning.

Även Johan Nelson (2006) skriver om läroböckernas fördelar, då han i sin avhandling *Hur används läroboken av lärare och elever?* tar upp dess betydelse för lärarens planering av undervisning och lektionsinnehåll. All fakta finns samlad på ett och samma ställe, vilket underlättar för många lärare som inte behöver leta efter information på flera olika platser. Nelson ställer sig däremot kritisk till att endast använda en lärobok som den enda källan i

undervisningen, då bara ett perspektiv lyfts fram. Även läroböckers struktur och uppbyggnad möter ibland en del kritik, då kartor, tabeller och bilder ibland kan bidra till att skapa en förvirring hos eleverna (2006, s.18). Nelson framhäver därför vikten av lärarens användning av läroboken, då en ”dålig” bok kan bli bra ifall den anpassas efter rätt sammanhang.

En annan framstående läromedelsforskare är Ingela Korsell (2007) som är doktorand i pedagogik med inriktning didaktik vid Örebro universitet. Hon har sin bok *Läromedel – det fria valet?* använt en hermeneutisk studie för att ta reda på lärares motiv vid användningen av läromedel i sin undervisning. Korsell (2007, s.127) oroas över den ekonomiska utvecklingen av skolans resurser, då läromedelsinköp har minskat kraftigt sedan början av 1990-talet. Lärare tenderar till att lämnas med budskapet ”en god pedagog behöver inga dyra läromedel”, vilket skulle kunna ses som en ursäkt till att den ekonomiska svångremmen dragits åt. Korsell instämmer att mer erfarna lärare klarar sig bättre utan läromedel än mindre skickliga, däremot kan alla pedagoger bli bättre med tillgång till läromedel av god kvalitet. Därför kan detta vara en ganska riskfylld inställning att överföra till lärare och lärarstudenter, menar Korsell. Samtidigt gäller det att pedagoger får en ökad kompetens i att kritiskt granska läromedel och hur dessa kan användas i undervisningen, då detta kan ha en avgörande betydelse för beställningen av läromedel i framtiden.

Sture Långström är filosofidoktor i historia och har tillsammans med Ulf Viklund som är filosofi- och politices magister skrivit boken *Praktisk lärarkunskap* (2006, s.109), vilken tar upp lärobokens betydelse i undervisningen. Författarna skriver att det är få lärare som orkar eller avstår helt från att arbeta med läroböcker. Ett läromedel behöver inte heller bara vara ett hjälpmedel för den enskilde läraren eller eleven, utan kan också fungera som redskap för vårdnadshavare som vill se vad barnet arbetar med i skolan. För osäkra och orutinerade lärare kan läroboken dessutom vara en nödvändighet för att överhuvudtaget klara av arbetet.

Kort sammanfattning

Detta avsnitt har behandlat tidigare forskning gällandes läromedelsanvändning i skolan. Lärarens tidsbrist har tagits upp som en betydelsefull faktor till att läroboken kan ses som ett viktigt hjälpmedel i undervisningen, då boken skapar en norm för vad som bör ses som väsentlig kunskap. All fakta och information finns dessutom samlad på ett och samma ställe, vilket kan underlätta för lärarens lektionsplanering. Förutom att vara ett viktigt redskap för den enskilde läraren kan läroboken fungera som ett hjälpmedel åt vårdnadshavare som vill se

vad barnet arbetar med i skolan. Läroboken kan både vara demokratisk och socialt utjämnande, då skillnader i föräldrars utbildningsnivå har störst betydelse för elevers slutbetyg i grundskolan. Läroboken skulle därför kunna motverka detta genom att bidra till en mer likvärdig utbildning. Många lärare tenderar till att lämnas med budskapet ”en god pedagog behöver inga dyra läromedel” eftersom den ekonomiska svångremmen har dragits åt. Detta är en ganska riskfylld inställning att överföra till lärare och lärarstudenter, då alla kan bli bättre pedagoger med tillgång till läromedel av god kvalitet (Korsell, 2007). För osäkra och orutinerade lärare kan läroboken dessutom ses som en nödvändighet för att överhuvudtaget klara av arbetet.

6. Metod

I det här avsnittet redogörs examensarbetets metod med hjälp av underrubrikerna; *det kvantitativa metodsättet, jämförelse med Skolverkets metod, enkät, urvalskriterier, arbetsgång, tillförlitlighet och forskningsetik.*

6.1 Det kvantitativa metodsättet

Line Christoffersen och Asbjörn Johannessen skriver i boken *Forskningsmetoder för lärare* (2015, s.15) att det ibland kan vara svårt att göra en åtskillnad mellan kvantitativa och kvalitativa studier. I de flesta fall är undersökningar både och, då det går att kombinera de två metodsätten i en och samma studie. Den största skillnaden är graden av flexibilitet, det vill säga hur mycket forskaren kan frångå sin ursprungliga insamlingsmetod av data. I det kvalitativa metodsättet finns en större grad av spontanitet och interaktion med deltagaren, då exempelvis en intervju med färdigskrivna frågor kan leda till att forskaren frångår sitt manus ifall ny information skulle dyka upp. Detta är inte möjligt på samma sätt i en kvantitativ studie, då exempelvis enkäter är utformade med samma frågor i en viss ordningsföljd till alla deltagare. Dessutom är svarsalternativen redan givna på förhand, vilket kan leda till att deltagaren inte kan förklara eller utveckla sitt resonemang.

Rodney Åsberg (2001, s.270) förklarar fenomenet på ett liknande sätt, då han skriver i sin rapport *Det finns inga kvalitativa metoder – och inga kvantitativa heller för den delen* att det inte finns metoder som är antingen kvalitativa eller kvantitativa. Metodsätten hänvisar endast till egenskaper hos de fenomen som undersöks, det vill säga om datan är kvalitativ (formulerad i ord) eller kvantitativ (formulerad i siffror). Åsberg hänvisar till Miles och Huberman (1994) som skrivit följande mening: "Numbers and words are both needed if we are to understand the world." (refererad i Åsberg, 2001). Alltså, för att förstå kvantitativdata måste vi förklara den genom ord och ibland vice versa. Åsberg ifrågasätter därför särskiljningen av kvalitativa-kvantitativa metoder, eftersom det kan ses som missledande och hämmande när metoder delas in i två motsatta delar.

För enkelhetens skull har denna studie tillskrivits som kvantitativ, eftersom en enkät har använts för att undersöka examensarbetets syfte och frågeställningar. Datan kan därför tolkas i form av siffror, som sedan analyseras och förklaras i text.

6.1.1 Tvärsnittsstudie

Vernon Gayle och Paul Lambert (2018, s.2) skriver i boken *What is quantitative longitudinal data analysis?* att en tvärsnittsstudie är en slags insamling av data som görs vid en viss tidpunkt av ett visst antal personer. Metoden kan därför användas för att urskilja trender över tid, även om den enskilda studien endast kan visa på hur människor tycker och tänker just när studien görs. Motsatsen till tvärsnittsstudier är prospektiva- eller retrospektiva studier. De prospektiva studierna syftar till att försöka förutspå framtida resultat, medan de retrospektiva studierna istället ser tillbaka på tidigare forskning för att finna statistiska samband (Nationalencyklopedin, u.å.). Det är framförallt inom medicinsk forskning som dessa två studiesätt används, därför lämpar sig en tvärsnittsstudie bäst för examensarbetets syfte.

6.1.2 Komparativ analysmetod

Då examensarbetet har intresserat sig för Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) kommer en jämförelse att göras. I vetenskapliga termer kallas detta för en komparativ analysmetod, det vill säga att resultatet från den föreliggande enkätstudien kommer att jämföras med Skolverkets resultat. Thomas Denk (2013, s.11) skriver i boken *Komparativa analysmetoder* att metodsättet syftar till att urskilja likheter och skillnader hos olika fenomen. Den komparativa analysmetoden har därför för avsikt att beskriva en förekomst eller avsaknad av egenskaper hos särskilda fall. När en sådan upptäckt har gjorts blir det möjligt att analysera relationer mellan faktorer, det vill säga hur likheterna och skillnaderna förhåller sig till varandra. Därefter kan forskaren dra slutsatser om empiriska förhållanden utifrån det insamlade underlaget, vilket även detta examensarbete har haft för avsikt att göra.

6.2 Jämförelse med Skolverkets metod

Då detta examensarbete utgår från Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006, s.172) tillämpades en liknande metod. Detta eftersom resultatet skulle gå att jämföra med den tidigare rapportens utfall genom en komparativ analysmetod. Skolverkets rapport syftade till att undersöka läromedels roll i tre skolämnen: bild, engelska och samhällskunskap, i årskurs 5 och 9. Skolurvalet var slumpmässigt framtaget, däremot krävdes minst 10 elever i de aktuella årskurserna samt att skolan sammantaget hade minst 100 elever. För varje årskurs och ämnesgrupp valdes 300 lärare ut till att besvara enkäten.

Skolverkets (2006, s.29) rapport använde också besöksintervjuer som metod, då 51 lärare intervjuades runt om i Stockholm under november år 2004 och mars-april år 2005. När detta examensarbete författas pågår en pandemi, vilket gör det svårare att genomföra besöksintervjuer i samma mån som tidigare. Därför tillämpas inte denna metod, då allmänna råd från Folkhälsomyndigheten (2020-10-22) uppmanar till att undvika onödigt resande och folksamlingar.

6.3 Enkät

För att ställa samma frågor som Skolverket gjort i sin enkät krävdes det ett Internetbaserat frågeformulärsverktyg. Därför kontaktades Irma Brkovic (personlig kommunikation, 6 november 2020) som är universitetslektor vid Göteborgs universitet och som håller i den kvantitativa delen av kursen *Lärarprofessionen och vetenskapligt arbete för lärare åk 7-9 (L9K81A)*. Brkovic rekommenderade flera verktyg för design av enkäter, däribland SurveyMonkey. Därför användes detta verktyg för att utforma examensarbetets enkät.

I Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006, s.162) fanns enkätfrågorna med som en bilaga. Därför kopierades dessa in i SurveyMonkeys verktyg och anpassades för att se så lika ut ursprungsformatet som möjligt. Om deltagarna exempelvis skulle ange sitt födelseår i fritext gjordes även detta i examensarbetets enkät. Alla frågor togs med förutom en, vilket var ”Hur många ämnen undervisar du i denna termin?” med svarsalternativen ”1”, ”2-5” eller ”6 eller fler”. Detta verkade vara en fråga riktad till lärare i andra årskurser och ämnen än vad som var avsett för examensarbetets undersökning, vilket gjorde att frågan inte sågs som relevant. Även omformuleringar av meningar så som ”i aktuellt ämne och årskurs” ersattes med ”bildämnet” för att inte skapa förvirring hos deltagarna. Vissa frågor anpassades också efter dagens läge, då exempelvis frågan ”Är du man eller kvinna?” omformulerades till ”Vilket kön tillhör du?” med ett tillägg av svarsalternativet ”Annat”. Samma sak gällde frågan om vilka läromedel som användes i bildundervisningen, då väldigt få använder sig av kassetband, CD-skivor och diabilder idag. Därför omformulerades alternativen till nyare fenomen så som ”radioprogram eller podcasts”.

6.4 Urvalskriterier

Då detta examensarbete syftar till att undersöka läroböckers betydelse i bildämnet årskurs 7-9 exkluderades engelska, samhällskunskap samt årskurs 5. 300 bildlärare som undervisar i

årskurs 7-9 från olika delar av Sverige fick därför möjlighet att svara på enkäten, då lika många tillfrågats i Skolverkets rapport. 300 bildlärare delat på 21 län är lika med 14,285. Därför var målet att 15 bildlärare från varje län skulle bli tillfrågade ($15 \times 21=315$).

6.4.1 Skolverkets skolenhetsregister

Då skolorna är fördelade i kommuner valdes dessa ut slumpmässigt, då länen har olika antal kommuner. Skolorna i de slumpmässigt valda kommunerna valdes ut från Skolverkets *skolenhetsregister*. I detta Excel-ark sorterades skolor som inte hade årskurs 7 - 9 bort, samt annan irrelevant information doldes. Kvar blev huvudmannatyp, län (siffra), länsnamn, kommunnamn, skolans namn och epost.

Det skiljde sig ganska mycket gällandes hur många skolor som kunde bli tillfrågade i varje län. Dels beroende på hur många skolor som fanns i länet totalt sett, dels för att vissa skolor hänvisade till sin kommuns allmänna mejladress. Det gjorde att exempelvis skolor i kommunerna Halmstad, Falkenberg och Varberg i Hallands län blev svåra att kontakta. Inte heller via söktjänster som Google dök dessa skolors mejladresser upp, vilket tydde på att kommunerna troligtvis gjort ett aktivt val att inte låta skolorna ha egna officiella mejladresser. För att dessa kommuner inte skulle uteslutas helt och hållet valdes därför desto fler friskolor i området, då dessa oftare hade egna mejladresser angivna i Excel-dokumentet. En variation gällandes skolor i olika kommuner var önskvärt eftersom hela länet skulle täckas in i undersökningen. Därför skulle en kommun helst inte vara överrepresenterat i ett län, då detta hade kunnat påverka undersökningens utfall. En variation av kommunala skolor och friskolor var också önskvärt, då undersökningen inte specifikt riktade in sig på en viss skolform.

I samtliga län kunde 15 skolor kontaktas, med undantag för Gotlands län och Kronobergs län. Gotlands län hade endast 11 högstadieskolor, varav 3 med fungerande mejladresser. Resterande 8 högstadieskolor hänvisade till Gotlands barn- och utbildningsnämnd. Kronoberg hänvisade också till sin utbildningsnämnd i de flesta av fallen, vilket gjorde att endast 12 skolor kunde kontaktas. Det skiljde sig därför ganska mycket från exempelvis större län som Stockholm, där omkring 400 högstadieskolor fanns angivna med olika mejladresser. Att det är en stor skillnad i utbudet mellan de olika länen är förståeligt av flera skäl, främst eftersom invånarantalet skiljer sig betydligt mellan exempelvis Stockholms län (ca. 2,3 miljoner) och Gotlands län (ca. 60 000). Totalt sett blev det 300 skolor som kontaktades.

6.5 Arbetsgång

Mejlen skickades ut ett och ett manuellt, för att undvika att hamna i skräpposten hos mottagarna vid ett massutskick. Detta var en mycket tidskrävande process som innebar en hel del kopierande och inklistrande, men som i slutändan resulterade i en mycket god översikt gällandes urvalet. Skolorna var sorterade efter län, därför börjades processen uppifrån i Skolverkets *skolenhetsregisters* Excel-ark för att sedan ta sig vidare neråt, län för län. En spridning mellan olika kommuner inom länet var som sagt önskvärt, därför valdes skolorna delvis ut slumpmässigt, men också med viss eftertanke för att få ett så brett urval inom länet som möjligt. När ett mejl hade skickats till en skola grönmarkerades mejladressen i Excel-arket, för att inte glömma vilka skolor som hade kontaktats. Om ett mejl kom tillbaka på grund av att mejladressen inte längre var aktiv rödmarkerades detta i Excel-arket. Ofta tog det inte längre än en minut innan ett sådant felmeddelande kom tillbaka, därför kunde rödmarkeringarna tillämpas ganska omgående. Om detta skedde skickades ett nytt mejl ut till en annan skola inom länet, för att just få 15 representanter från varje län. Detta var ytterligare en anledning till att inte göra ett massutskick, då det hade varit svårare att se vilka skolors mejladresser som kom tillbaka i form av felmeddelanden vid ett större mejlutskick. Dessutom ansågs en-till-en kontakten vara personligare, då mottagaren inte blev ”en i mängden”, utan någon som var utvald och viktig för undersökningen. Sannolikheten att svarsfrekvensen skulle öka genom en sådan kontakt var därför ytterligare en anledning till att mejlen skickades ut var och ett för sig.

Efter en vecka hade 65 deltagare svarat på enkäten. Därför skickades ett nytt mejl ut till mottagarna med en påminnelse om undersökningen. I och med att deltagarna var anonyma kunde inte mejlen anpassas efter vilka som hade svarat, därför fick samtliga skolor ett mejl med en uppmaning om att svara på enkäten inom en vecka.

Efter att enkäten hade varit öppen i totalt två veckor stängdes den ner. Sammanlagt 85 svar hade kommit in från 300 utfrågade skolor. Detta ansågs vara ett bra resultat, med tanke på att undersökningen hade letts av en lärarstudent och inte av en myndighet som Skolverket. I rapporten *Läromedlens roll i undervisningen* hade 206 bildlärare i årskurs 9 svarat på enkäten. Detta betydde att 69% av de tillfrågade hade deltagit och resterande 31% setts som bortfall. Skillnaden mellan Skolverket och examensarbetets tillvägagångssätt hade bland annat varit att Skolverket skickat ut sin enkät per post, medan examensarbetet använt mejlkontakt och

enkätverktyget SurveyMonkey via Internet. Dessutom var tidsspannet olika, då Skolverket skickat ut sina enkäter 31 mars år 2005, med två påminnelser till deltagarna den 19 april och 9 maj år 2005. Datasamlingen avslutades den 24 maj år 2005, vilket betydde att deltagarna haft nästan två månader på sig att svara. Examensarbetets tidsspann var endast två veckor, mellan den 24 november till 1 december år 2020. Detta sågs också som en avgörande faktor till att det var färre svarande i examensarbetets undersökning.

6.6 Tillförlitlighet

En hög *validitet* och *reliabilitet* är alltid eftersträvansvärt vid alla typer av vetenskapliga studier, så även i detta examensarbete. Line Christoffersen och Asbjörn Johannessen skriver i boken *Forskningsmetoder för lärare* (2015, s.22) att validitet framförallt handlar om hur väl det generella fenomenet och den konkreta datan samspelar med varandra. Det vill säga, hur relevant är datan? Kan det ses som en representation för det undersökta fenomenet eller har en något annat mätts? Reliabilitet handlar i sin tur om hur tillförlitlig datan är. Hur noggrann och exakt är datan? Vilken information har samlats in, på vilket sätt har det gjorts och hur har datan bearbetats? För att öka reliabiliteten kan samma undersökning göras om för att se om det blir samma utfall. När flera forskare undersöker samma fenomen och kommer fram till samma slutsats, kallas det för *interreliabilitet* vilket indikerar på en hög tillförlitlighet av datan. Detta skulle kunna kopplas till detta examensarbete, då samma enkätfrågor har använts som i Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006).

Faktorer som skulle kunna ha försvagat studiens validitet kan kopplas samman med den komparativa analysmetod som har använts. Eftersom den har för syfte att jämföra två studiers resultat med varandra måste även metoden ha gått till på ett liknande sätt hos dem båda undersökningarna, annars jämförs två helt olika studier med varandra. I detta fall gick inte Skolverkets krav om minst 100 elever på skolan att uppfylla, då information om elevantal inte fanns tillgänglig i Skolverkets *skolenhetsregister*. Däremot sågs det som en fördel att många skolors mejladresser fanns samlade i ett och samma Excel-ark, vilket gjorde att 300 högstadieskolor kunde kontaktas utan större problem.

6.7 Forskningsetik

Examensarbetet har utgått från Vetenskapsrådets (2017) publikation *God forskningssed* för att säkerställa att en korrekt och riktig forskningsetik har tillämpats. Åtgärder som anonymitet

vid svarandet av enkäten har bland annat tagits till hänsyn på grund av de råd som förekommit i publikationen. *God forskningssed* redogör vad forskningsetik kan vara, vilket Vetenskapsrådet (2017, s.12) menar kan vara ganska svårt att sammanfatta i endast en formulering. Ofta dyker nya typer av frågeställningar upp när forskningen utvecklas inom olika områden, tekniker eller metoder. Detta gör att forskningsetiken ständigt är aktuell och i utveckling. En mycket viktig del i forskningsetiken som Vetenskapsrådet (2017, s.13) lyfter är dock frågor gällandes hur uppgifter om deltagarna får behandlas. *Individskyddskravet* ser bland annat till att ingen deltagare kommer till skada eller kränks av forskningen som bedrivs. Däremot finns det även ett *forskningskrav* som innebär att vetenskapen är angelägen för förbättringar av exempelvis hälsa, miljö och livskvalitet för samhället i stort. En obetydlig mindre skada hos en deltagare får därför inte hindra viktig forskning. I detta examensarbete har det dock inte funnits någon anledning till att kunna identifiera deltagarna med exempelvis namn eller arbetsplats, då det inte har setts som avgörande för forskningsresultatet på något sätt. Andra parametrar så som kön, ålder, erfarenhet och behörighet i bildämnet har dock varit intressanta att granska i förhållande till undersökningsresultaten. Däremot har dessa faktorer inte påverkat anonymiteten hos deltagarna, eftersom svaren inte har gått att härleda till någon särskild person. Även en inställning via enkätverktyget SurveyMonkey gjordes för att säkerställa att enkätsvaren inte på något sätt skulle gå att spåra till den medverkandes IP-adress.

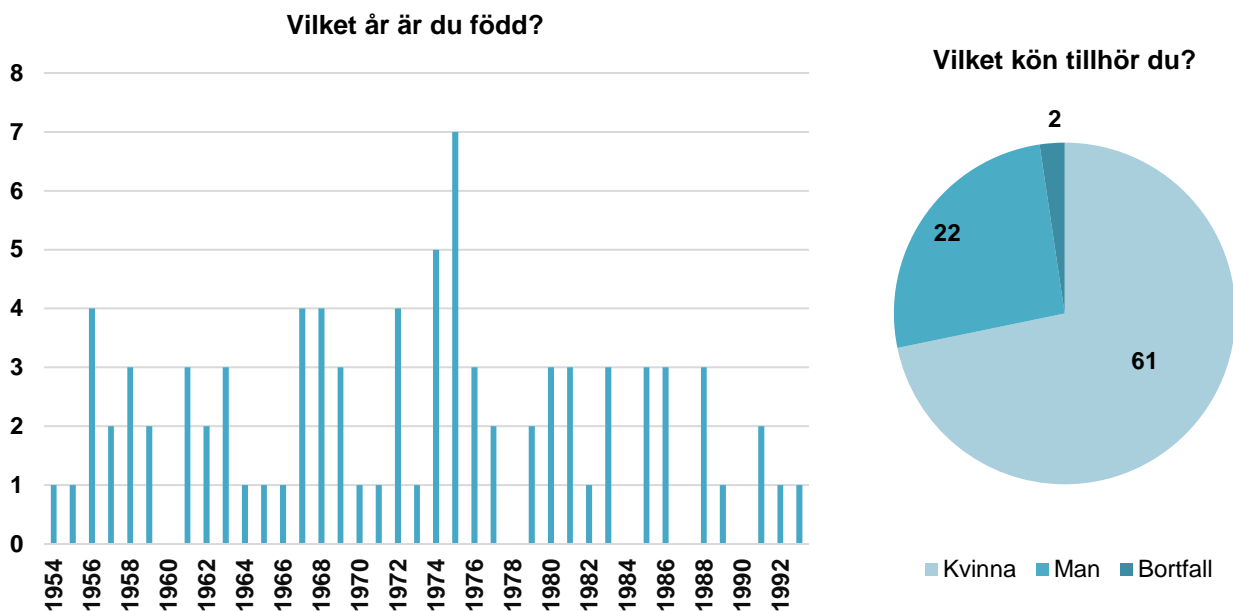
Angående forskarens skyldighet till transparens i framskrivandet av datan har detta tagits till hänsyn på flera sätt. Dels genom att alla frågor och svar har redovisats i resultatdelen, dels genom att tillvägagångssättet för hur undersökningen har gått till har skrivits fram i metodavsnittet. Ingen information har dolts eller skrivits bort medvetet, utan en öppenhet har funnits till materialet för att undvika förutfattade meningar eller ogrundade tolkningar av datan.

7. Resultat

Nedan presenteras examensarbetets enkätsvar. Avsnittet är indelat i följande underrubriker: *om deltagarna, pedagogiskt synsätt, förutsättningar, läromedelsanvändning* och *deltagarnas egna kommentarer*. Där enkätsvaren om deltagarna presenteras återges resultatet genom tabeller och cirkeldiagram, eftersom detta ansågs förtydliga siffrorna ytterligare. *Pedagogiskt synsätt* och *läromedelsanvändning* har endast några få tabeller, då vissa enkätfrågor bedömdes vara för omfattande att sammanfatta i text. Samtliga underrubriker innehåller kvantitativdata, förutom den sista underrubriken, *deltagarnas egna kommentarer*, där kvalitativdata i form av de medverkandes formuleringar redovisas.

7.1 Om deltagarna

Deltagarna är födda mellan år 1954 - 1993, vilket betyder att åldersspannet är 27 - 66 år. Det verkar därför finnas en hyfsat jämn fördelning i ålder, då inte någon ålderskategori utmärker sig markant i undersökningen. När det gäller deltagarnas kön har 61 personer svarat att de är kvinnor, medan 22 personer har angett att de är män. Två deltagare har valt att inte svara på frågan.

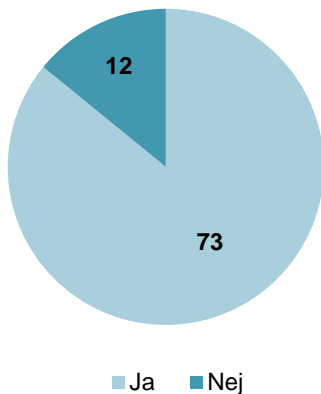
Figur 7.1 "Födelseår"

Figur 7.2 "Kön"

När det gäller deltagarnas behörighet har 73 personer angett att de har en behörighet i att undervisa i grundskolan, medan 12 personer har svarat att de inte har det. Majoriteten av deltagarna, 58 personer, har angett att de har en lärarexamen med inriktning mot bildämnet.

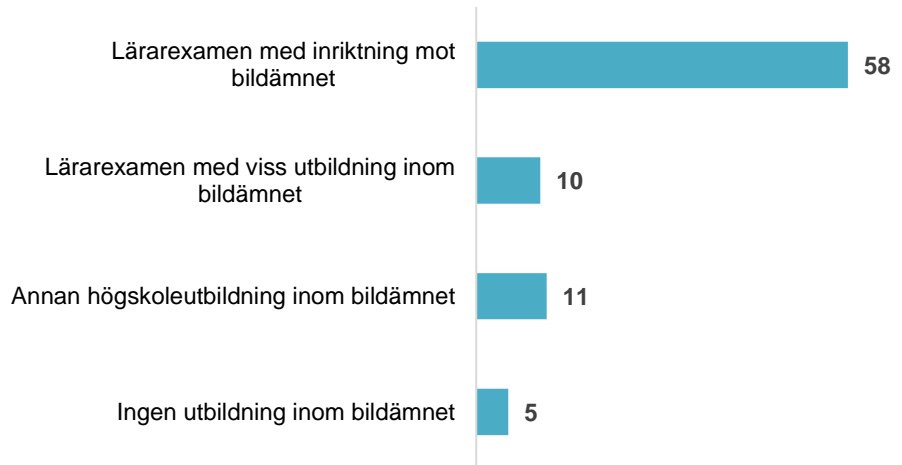
10 personer har en lärarexamen med viss utbildning inom bildämnet och 11 deltagare har en annan högskoleutbildning inom bildämnet. Endast 5 personer svarade att de inte har en utbildning inom bildämnet. En deltagare valde att inte svara på frågan.

Har du en utbildning som ger dig formell behörighet att undervisa i grundskolan?

Figur 7.3 "Behörighet"

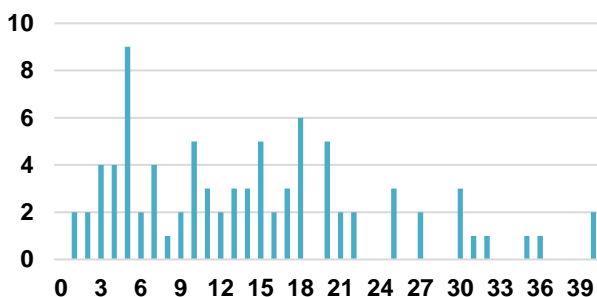
Vilken utbildning har du inom bildämnet?

Figur 7.4 "Utbildning"

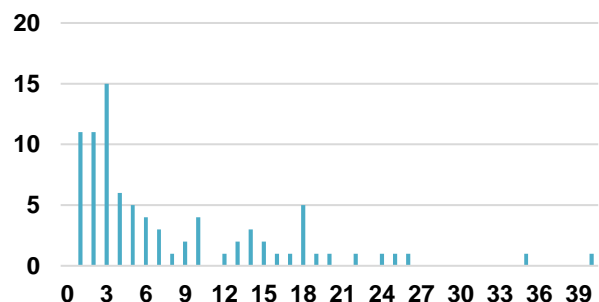
Deltagarna har olika lång erfarenhet av läraryrket. Eftersom åren skulle anges i fritext avrundades svar så som 2,5 år upp till 3 år, då månader inte efterfrågades. Även ord som "cirka" togs bort, då endast den ungefärliga siffran lämnades kvar trots att siffran både kunde indikera på en längre eller kortare tid än det som angivits. Vissa deltagare hade skrivit att de även varit lärare i andra länder. I dessa fall slogs åren ihop till den totala längden som personerna hade varit verksamma inom läraryrket. Medianen för hur många år som deltagarna hade arbetat som lärare var 13 år. De flesta hade arbetat 1 – 10 år på samma skola, medan några enstaka fall hade arbetat längre än 20 år på samma arbetsplats.

Hur många år har du arbetat som lärare i grundskolan? Om mindre än ett år, skriv "1 år"

Figur 7.5 "Verksamma år som lärare"

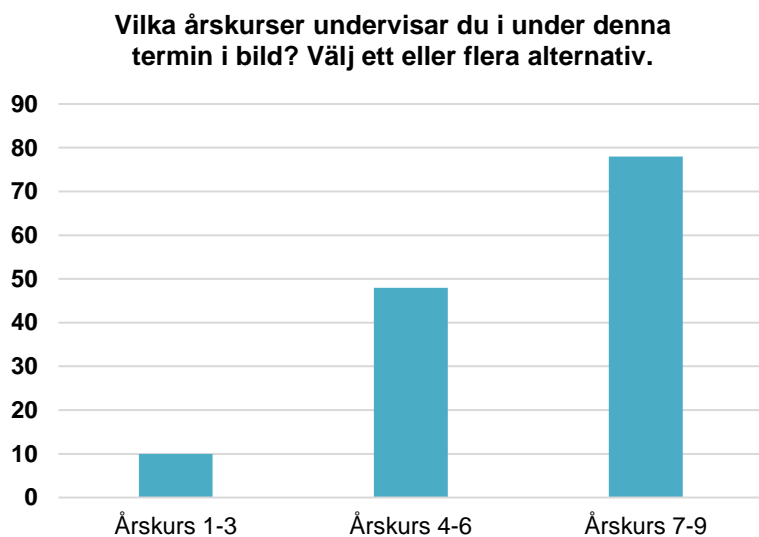
Hur många år har du arbetat som lärare i din nuvarande skola? Om mindre än ett år, skriv "1 år"

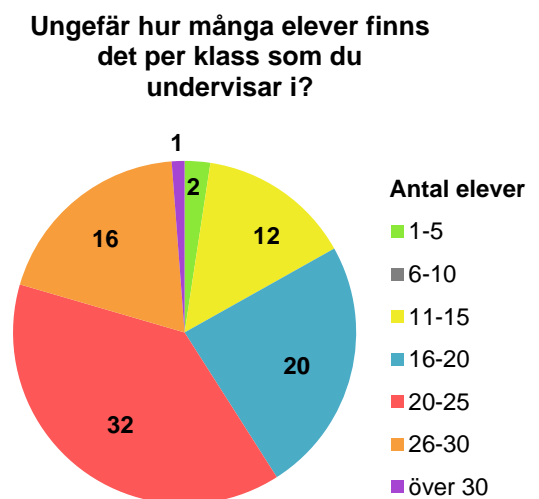
Figur 7.6 "Nuvarande skola"

När det gäller deltagarnas undervisning i bildämnet svarade 10 personer att de jobbar i årskurs 1-3, 48 personer i årskurs 4-6 och 78 personer i 7-9. I och med att examensarbetet undersöker läromedelsanvändningen i högstadiet sågs detta som ett bra resultat för studiens syfte.

Deltagarna kunde klicka i flera alternativ, då det är ganska vanligt att inte bara jobba inom högstadiet utan också i de lägre åldrarna. Även elevantalet i bildämnet skulle anges i fritext. Svar så som "20 - 30 st." avrundades därför till 25 elever, eftersom det då gick att räkna ut elevantalet mer precist. Deltagare som hade angett "300 - 500" exkluderades, då de förmodligen missförstått frågan. Det blev därför ett bortfall med två deltagare, då en person hade valt att inte svara på frågan. Det visade sig därför att det allra vanligaste var att ha mellan 20 - 25 elever i varje klass i bildämnet.

Figur 7.7 "Årskurser"

Figur 7.8 "Elevantal per klass"

7.2 Pedagogiskt synsätt

Av de bildlärare som deltog i undersökningen svarade 91 % att de alltid/nästan alltid planerar sin undervisning själva och att 9% gör det ibland. 11 personer valde att hoppa över frågan. De flesta av deltagarna planerar ibland 32% eller sällan 37% sin undervisning tillsammans med andra lärare. Endast 8% angav att de gjorde detta ofta och 23% svarade att de aldrig planerade sin undervisning tillsammans med andra lärare. Denna fråga hade ett bortfall på 10 deltagare. Däremot var det ganska vanligt att bildlärarna planerade sin undervisning tillsammans med eleverna, då 70% angett att de gjorde detta ibland. Resterande procent menade att de planerade sin undervisning alltid 4%, sällan 18% och aldrig 8% med sina elever. Även denna fråga hade ett bortfall med sex personer.

När det gällde elevernas intresse för bildämnet svarade 30% av de tillfrågade bildlärarna att alla/nästan alla elever är intresserade av bildämnet, medan 57% ansåg att mer än hälften av eleverna är intresserade av bildämnet. Endast 13% hade angett att mindre än hälften av eleverna var intresserade av bildämnet. Ingen deltagare hade tryckt i alternativen ”ingen/nästan ingen” eller ”vet inte”. En person avstod från att svara på frågan.

Endast 9% angav att bildämnet har en mycket hög status på skolan de jobbar på, medan 48% svarade att bildämnet har ganska hög status. 33% ansåg att bildämnet har en ganska låg status på skolan, medan 6 % tyckte mycket låg och 4% visste inte. En person valde att hoppa över frågan.

Gällandes arbetssätt i klassrummet svarade deltagarna att eleverna lyssnar medan läraren pratar händigt ofta (32%), ibland (52%) och sällan (16%). Liknande siffror gällde när läraren ställer frågor och enskilda elever svarar, då 24% angav ofta, 57% ibland, 17% sällan och 2% aldrig. Att bildläraren diskuterar gemensamt med eleverna uppgav 50% händigt ofta, medan 43% tyckte att det händigt ibland, 6% sällan och 1% aldrig. Grupparbeten tyckte bildlärarna händigt ibland (55%) och sällan (32%). Endast 10% ansåg att detta händigt ofta och 3% menade att det aldrig händigt. Det allra vanligaste arbetssättet var att eleverna arbetar individuellt, då 82% uppgav att detta händigt ofta och 18% ibland. Ingen deltagare klickade i alternativen sällan eller aldrig. Den sista förutsättningen som bildlärarna fick ta ställning till var hur ofta eleverna redovisar arbeten inför klassen, då uppgav 10% att det händigt ofta, 51% ibland, 33% sällan och 6% aldrig.

Den sista frågan som räknas in under bildlärares pedagogiska synsätt är frågan om deltagarnas förhållningssätt kring vad bildämnet främst ska ge eleverna. Tre alternativ skulle väljas per deltagare, men vissa valde att klicka i färre och andra fler alternativ än tre. Av den anledningen blev det svårare att räkna ut den exakta procentenheten. Trots detta sågs frågan ändå vara relevant för undersökningens syfte och förblev därför kvar i resultatdelen.

Det vanligaste var att bildlärarna tyckte att bildämnet skulle ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter inom bildämnet, då 71% klickat i detta alternativ. Näst viktigast tyckte bildlärarna var att bildämnet skulle väcka elevernas nyfikenhet och intresse för ämnet, då 66% av deltagarna hade valt detta alternativ. Därefter kom alternativen: utveckla elevernas självförtroende (51%), utveckla elevernas förmåga att analysera och

diskutera (41%), utveckla elevernas förmåga att planera och ta ansvar för sitt eget lärande (33%), ge eleverna omväxling i skolarbetet (14%) och utveckla elevernas delaktighet och inflytande (14%). Det alternativ som bildlärarna tyckte var minst viktigt var att utveckla elevernas förmåga att samarbeta, då endast 6% valt detta alternativ.

7.3 Förutsättningar

De tillfrågade bildlärarna fick också kryssa i olika alternativ som rörde förutsättningar för sin undervisning i bildämnet. När det gällde den tid som finns till förfogande för ämnet (antal veckotimmar) svarade 21% mycket bra, 34% ganska bra, 32% ganska dåligt och 13% mycket dåligt. Angående förutsättningarna för tillgång till ändamålsenliga lokaler svarade de flesta deltagare mycket bra (41%) och ganska bra (40%). Några av de tillfrågade bildlärarna tyckte att det var ganska dåligt (5%) och 13% tyckte det var mycket dåligt. 1% visste inte eller ansåg inte att frågan var aktuell. Villkoren angående bildlärarnas tillgång till bibliotek varierade, då 29% av deltagarna tyckte att det var mycket bra, 36% ganska bra, 18% ganska dåligt, 12% mycket dåligt och 5% visste inte eller tyckte inte frågan var aktuell. En person valde att hoppa över frågan. Den sista förutsättningen som bildlärarna fick svara på var tillgången till datorer eller annan teknisk utrustning. Då tyckte 42% att tillgången var mycket bra, 40% ganska bra, 10% ganska dålig och 8% mycket dålig.

7.4 Läromedelsanvändning

Den första frågan kan räknas in under avsnittet läromedelsanvändning är ”Vilka av följande läromedel använder du dig av i bildämnet och hur ofta? Klicka i ett alternativ på varje rad”. Alternativen som deltagarna kunde välja på var: varje/nästan varje lektion, varje månad, minst en gång per termin, mer sällan och aldrig. Eftersom denna fråga hade 24 läromedelsalternativ valdes en tabell för att illustrera och underlätta redovisningen av datan.

Det resultat som var särskilt intressant för examensarbetets syfte var att förlagsproducerade läroböcker antingen användes mer sällan (27%) eller aldrig (57%) i bildundervisningen. Läromedel som deltagarna uppgav användes varje lektion var egenproducerade läromedel (gjort av lärare) (44%), Internet (46%), elevernas erfarenheter (25%) och konstverk, vykort, bilder (33%). *Se tabell nedan.*

Läromedel	Varje/nästan varje lektion	Varje månad	Minst en gång per termin	Mer sällan	Aldrig	Totalt
Förlagsproducerade läroböcker	2,38%	5,95%	7,14%	27,38%	57,14%	84
Egenproducerade läromedel (gjort av lärare)	43,53%	34,12%	12,94%	3,53%	5,88%	85
Egenproducerade läromedel (gjort av elever)	4,76%	14,29%	14,29%	33,33%	33,33%	84
Övrig fack- och referenslitteratur	4,82%	31,33%	30,12%	21,69%	12,05%	83
Lärohandlingsböcker och annat stödmaterial	3,61%	19,28%	16,87%	30,12%	30,12%	83
Uppslagsverk, lexikon	2,38%	17,86%	23,81%	29,76%	26,19%	84
Tidningar/tidskrifter/artiklar	2,53%	25,32%	35,44%	30,38%	6,33%	79
Material från organisationer, myndigheter, kommunen o.dyl.	1,20%	9,64%	27,71%	37,35%	24,10%	83
Skönlitteratur	0,00%	4,94%	37,04%	39,51%	18,52%	81
Skolbibliotek/annat bibliotek	1,20%	7,23%	27,71%	40,96%	22,89%	83
Internet	45,78%	44,58%	9,64%	0,00%	0,00%	83
Dataprogram	19,75%	35,80%	28,40%	9,88%	6,17%	81
Spel (dataspel, kunskapsspel etc.)	2,44%	14,63%	14,63%	34,15%	34,15%	82
TV-program	2,44%	14,63%	39,02%	30,49%	13,41%	82
Film	2,38%	29,76%	28,57%	35,71%	3,57%	84
Radioprogram eller podcasts	0,00%	3,61%	12,05%	27,71%	56,63%	83
Musik	10,84%	22,89%	28,92%	32,53%	4,82%	83
Aktuella händelser som t.ex. diskuteras i klassen	8,43%	37,35%	28,92%	18,07%	7,23%	83
Studiebesök	1,20%	3,61%	26,51%	43,37%	25,30%	83
Gäster (t.ex. föräldrar, polisen)	0,00%	0,00%	6,10%	35,37%	58,54%	82
Elevernas erfarenheter	25,30%	30,12%	28,92%	13,25%	2,41%	83
Naturen (djur och växter)	8,33%	35,71%	38,10%	17,86%	0,00%	84
Konstverk, vykort, bilder	33,33%	47,62%	11,90%	5,95%	1,19%	84
Reklam	7,06%	41,18%	38,82%	12,94%	0,00%	85

Figur 7.9 "Läromedel"

Nästkommande fråga innehöll också många alternativ, därför illustreras även denna av en tabell. Frågan var: "Vilken betydelse har följande faktorer för vilka läromedel du använder dig av i bildämnet? Klicka i ett alternativ på varje rad". Alternativen som deltagarna kunde välja på var: mycket stor, ganska stor, ganska liten, mycket liten, ingen alls och vet inte.

I resultatet framkom det att de tillfrågade bildlärarna ansåg att ens pedagogiska grundsyn (48%), kompetens i ämnet (67%), elevernas olika behov och förutsättningar (51%), läroplanen (60%), den nationella kursplanen i bildämnet (58%) och nationella betygskriterier (48%) har en mycket stor betydelse för vilka läromedel som används i bildämnet. De faktorer som bildlärarna ansåg ha minst betydelse var sponsring (t.ex. från företag) (60%), förlagens rabattsystem (55%), tradition (t.ex. vi har alltid använt denna lärobok) (57%) och kontinuitet (t.ex. läroboksserier som riktas till flera årskurser) (49%), då de klickat i alternativet "ingen alls". *Se tabell nedan.*

Faktorer	Mycket stor	Ganska stor	Ganska liten	Mycket liten	Ingen alls	Vet inte	Totalt
Beslut av skolledningen	4,82%	13,25%	25,30%	12,05%	39,76%	4,82%	83
Beslut i arbetslag (Besvaras om arbetslag finns)	2,53%	10,13%	20,25%	15,19%	45,57%	6,33%	79
Beslut i ämneslag (Besvaras om ämneslag finns)	10,77%	18,46%	13,85%	9,23%	32,31%	15,38%	65
Samarbete med lärare på andra skolor	1,23%	12,35%	22,22%	22,22%	37,04%	4,94%	81
Din pedagogiska grundsyn	48,24%	43,53%	2,35%	0,00%	1,18%	4,71%	85
Din kompetens i ämnet	67,06%	28,24%	3,53%	0,00%	0,00%	1,18%	85
Elevernas olika behov och förutsättningar	51,19%	38,10%	5,95%	0,00%	1,19%	3,57%	84
Elevernas önskemål	19,28%	46,99%	25,30%	3,61%	0,00%	4,82%	83
Skolans ekonomiska resurser	31,76%	28,24%	23,53%	5,88%	9,41%	1,18%	85
Sponsring (t.ex. från företag)	1,19%	2,38%	9,52%	2,38%	59,52%	25,00%	84
Förlagens rabattsystem	1,20%	1,20%	7,23%	8,43%	55,42%	26,51%	83
Läroplanen (Lgr11)	60,24%	25,30%	7,23%	2,41%	2,41%	2,41%	83
Den nationella kursplanen i bildämnet	58,33%	26,19%	9,52%	2,38%	1,19%	2,38%	84
Nationella betygskriterier	47,62%	29,76%	13,10%	2,38%	4,76%	2,38%	84
Tradition (t.ex. vi har alltid använt denna lärobok)	2,38%	1,19%	9,52%	8,33%	57,14%	21,43%	84
Kontinuitet (t.ex. läroboksserier som riktas till flera årskurser)	1,19%	3,57%	14,29%	11,90%	48,81%	20,24%	84
Läromedelsproducenter (t.ex. via reklam, mässor, skolbesök)	2,35%	3,53%	10,59%	15,29%	45,88%	22,35%	85
Egna eller skolans bedömningar/utvärderingar av läromedel	14,29%	15,48%	14,29%	7,14%	30,95%	17,86%	84

Figur 7.10 "Faktorer för användningen av läromedel"

När det gäller de tillfrågade bildlärares möjlighet till att påverka vilka läromedel som används i bildundervisningen svarade 67% att de kunde göra detta väldigt mycket, 21% ganska mycket, 2% ganska lite, 2% inte alls och 8% visste inte. Relativt många bildlärare gör en bedömning av de läromedel som används i undervisningen, då 53% angav att de gör detta på egen hand. Vissa gör en utvärdering av läromedlen tillsammans med andra lärare 33% och några gör en bedömning med sina elever 25%. Några deltagare svarade att de inte gör en utvärdering av läromedlen alls, då 16% klickat i detta alternativ. Frågan tillät fler svar än ett.

De tillfrågade bildlärarna fick ta ställning till vilka krav de ställer på ett läromedel i bildämnet. Gällandes vikten av att ett läromedel ska ha en klar pedagogisk och didaktisk profil svarade 64% att de instämmer helt, 29% instämmer delvis, 2% instämmer inte alls och 5% visste inte. Desto fler instämde helt när det gällde läromedlets syfte att underlätta inläring anpassad till elevers olika kunskaper och förutsättningar, då 78% klickade i detta alternativ. Resterande deltagare instämde delvis (19%), instämde inte alls (1%) och 2% visste inte. Angående att läromedlet ska stödja bildlärarens sätt att undervisa på svarade 58% att de instämmer helt, 36% instämmer delvis, 2% instämmer inte alls och 4% visste inte. Gällandes att läromedlet ska vara lätt att kombinera med andra läromedel som används svarade 47% att de instämmer helt, 34% instämmer delvis, 13% instämmer inte alls och 6% vet inte.

Läromedlets enighet med läroplan och kursplan var viktigt för deltagarna, då 71% svarat att de instämde helt. Resterande deltagare instämde delvis (26%), 2% instämde inte alls och 1% visste inte. Det krav som bildlärarna var mest eniga om var läromedlets påverkan att skapa ett

intresse hos eleverna. Hela 87% svarade att de instämde helt med påståendet, medan 12% instämde delvis och 1% visste inte. Det sista alternativet i frågan var att läromedlet ska göra det möjligt för eleverna att arbeta självständigt, då svarade 54% att de instämmer helt, 42% instämmer delvis och 4% visste inte.

En annan fråga handlade om att ta ställning till fyra olika påståenden. Det första påståendet var: "Lärohandledningsböcker är ett viktigt stöd i din undervisning". Då svarade 4% att de instämmer helt, 40% att de instämmer delvis, 52% instämmer inte alls och 4% visste inte. Det andra påståendet var: "Det är viktigt att utveckla egna läromedel". Här svarade 51% att de instämmer helt, 35% att de instämmer delvis, 11% instämmer inte alls och 3% visste inte. Båda frågorna hade ett bortfall med två personer som valt att hoppa över frågorna. Det tredje påståendet var: "Det är viktigt att använda sig av flera olika typer av läromedel". Då svarade 54% att de instämmer helt, 35% instämmer delvis, 8% instämmer inte alls och 3% visste inte. Här valde en person att hoppa över frågan. Det fjärde och sista påståendet som deltagarna skulle ta ställning till var: "Du deltar ofta i pedagogiska diskussioner om läroplan och kursplan". Gällandes detta påstående svarade 35% av de tillfrågade bildlärarna att de instämmer helt, 41% att de instämmer delvis, 23% att de inte instämmer alls och 1% visste inte. Två personer valde att inte svara på frågan.

Nästkommande fråga löd "Ta ställning till följande påståenden om läroböcker. Använder du dig inte av läroböcker i bildämnet → Gå till fråga 22". Av den anledningen valde 38 personer att hoppa över frågan, medan 47 deltagare svarade. Ingen instämde helt gällandes påståendet att läroböcker är det viktigaste läromedlet, däremot instämde vissa delvis 15%, de flesta instämde inte alls (81%) och 4% visste inte. Liknande siffror gällande om läroböcker styr undervisningen för mycket, då 2% uppgav att de instämmer helt, 11% instämmer delvis, 83% instämmer inte alls och 4% visste inte. Gällandes om läroböcker används för att skapa kontinuitet i undervisningen svarade ingen att de instämmer helt, medan 26% instämmer delvis, 70% instämmer inte alls och 4% visste inte. Däremot var det fler som instämde helt angående att läroböcker säkerställer att undervisningen överensstämmer med läroplan och kursplan, då 13% angett detta alternativ. Resterande deltagare instämde delvis (37%), 43% instämde inte alls och 7% visste inte. Angående om läroböcker underlättar elevernas självständiga arbete svarade 7% att de instämmer helt, 41% instämmer delvis, 41% instämmer inte alls och 11% visste inte. Att läroböcker underlättar elevernas läxläsning och arbete med hemuppgifter instämde 2% helt, 33% instämmer delvis, 42% instämmer inte alls och 23%

visste inte. Den näst sista frågan var om läroböcker underlättar lärarens kontroll av elevernas kunskaper. Då svarade 4% att de instämmer helt, 24% instämmer delvis, 63% instämmer inte alls och 9% visste inte. Den sista frågan handlade om läroböcker ger ett bra underlag för utformning av arbetsuppgifter och prov. Här svarade 13% att de instämmer helt, 38% instämmer delvis, 36% instämmer inte alls och 13% visste inte.

Angående frågan ”Har läroböcker större eller mindre betydelse än andra läromedel med avseende på följande aspekter? Klicka i ett alternativ på varje rad” fanns ställningstagandet ”elevernas måluppfyllelse”. Då svarade 1% att läroboken hade en större betydelse än andra läromedel, 33% ungefär lika stor betydelse, 49% mindre betydelse och 17% visste inte. När det gällde ”elevernas intresse och engagemang” ansåg 5% att det hade en större betydelse, 33% ungefär lika stor betydelse, 49% mindre betydelse och 13% visste inte. Gällandes frågan om att ”tillgodose elevers olika behov och förutsättningar” svarade 4% att det fanns en större betydelse, 40% ungefär lika stor betydelse, 37% mindre betydelse och 19% visste inte. Angående att planera lektionernas innehåll och upplägg trodde 10% att det var av större betydelse, 40% av ungefär lika stor betydelse, 33% mindre betydelse och 17% visste inte. Liknande siffror gällde även ”som utgångspunkt för arbetsuppgifter, prov och läxförhör”, då 6% trodde att det var av en större betydelse, 37% av ungefär lika stor betydelse, 35% mindre betydelse och 22% visste inte. Det näst sista påståendet var ”som stöd för elevernas läxläsning och arbete med hemuppgifter”, här trodde 5% att det fanns en större betydelse, 32% ungefär lika stor betydelse, 36% mindre betydelse och 27% visste inte. Det sista påståendet var ”för uppslag/tips om teman och projektarbeten”. Fler ansåg här att det var av en större betydelse, då 19% klickat i detta alternativ. Resterande deltagare ansåg att det var av ungefär lika stor betydelse (43%), mindre betydelse (23%) och visste inte (15%). I samtliga alternativ valde tre personer att hoppa över frågorna, förutom i sista frågan då fyra personer avstått från att kryssa i ett alternativ.

De tillfrågade bildlärarna fick också ta ställning kring den egna skolans resurser för inköp och användning av läromedel i bildämnet. Då svarade deltagarna 17% att det var mycket bra, 36% ganska bra, 20% ganska dåliga, 15% mycket dåliga och 12% visste inte. Angående utbudet av läromedel i bildämnet svarade ingen att det var mycket bra, däremot svarade 11% ganska bra, 33% ganska dåliga, 40% mycket dåliga och 16% visste inte.

Den sista frågan som kan räknas in under avsnittet läromedelsanvändning är frågan om

läromedlens kvalitet har förändrats under deltagarnas tid som lärare. Då svarade 20% ja, läromedlen har blivit bättre, 4% ja, läromedlen har blivit sämre, 14% nej, läromedlen är fortfarande bra, 32% nej, läromedlen är fortfarande dåliga och 30% visste inte eller hade jobbat för kort tid som lärare för att kunna svara på frågan. Fyra personer valde att hoppa över frågan.

7.5 Deltagarnas egna kommentarer

Av 85 deltagare valde 35 personer att skriva en egen kommentar på slutet av enkäten. Även om detta inte kan ses som en representativ del för den tillfrågade gruppen togs kommentarerna ändå med. Dels på grund av att vissa mönster kunde utläsas i deltagarnas svar i form av återkommande ord och motiveringar, dels för att kommentarerna sågs som relevanta för undersökningens syfte. Dessa har därför sammanfattats och delats in i följande tre underrubriker: *läroböcker i bildämnet är för få och dåliga*, *andra uppslag än läroböcker används* och *ekonomin som en avgörande faktor*. Kommentarererna har i efterhand numrerats för att förtydliga redogörelsen av datan.

En del kommentarer behandlade enkätens frågor och deltagarnas svar på dessa. Vissa deltagare ville därför göra ett förtydligande i kommentarsfältet gällandes varför ett visst alternativ hade valts på en viss fråga, då detta inte redogjorts någon annanstans i enkäten. Kommentarer som dessa har inte tagits med i detta avsnitt, utan endast reflekterats över i sammanställningen av resultatet.

7.5.1 Läroböcker i bildämnet är för få och dåliga

De allra flesta kommentarerna handlar om att det finns för få läroböcker. Av den anledningen kände vissa deltagare att det var svårt att förhålla sig till enkäten, då vissa frågor inte kunde besvaras på grund av detta. Nedan anges två exempel på sådana kommentarer:

#1: Jag använder inte läromedel i bildämnet vilket gör att de flesta frågorna blir konstiga...

#2: Jag har haft svårt att svara på mycket av detta för jag använder inga läromedel, har inga utan gör allt mitt material själv.

Vissa av kommentarerna handlar om att de få läroböcker som finns är för dåliga för undervisningens syfte. Därför väljs dessa bort, då de inte går att anpassa efter bildämnet kursplan. Även tips på fungerande digitala läromedel ges i vissa av svaren. Se följande exempel:

#3: Läromedlen följer oftast den tekniska delen av måluppfyllelse. Den har ofta för högtravande analys som har varit svårt att ge elever. Jag hade NE som läromedel i våras och är mycket nöjd. Detta material följer läroplanens mål. Perfekt i undervisningen.

#4: Generellt ointresserad av läromedel för bild. Har inte sett något som är tillräckligt övergripande men samtidigt flexibelt för att vara tillräckligt intressant för mig att jobba med. Utvecklar hellre en egen plan och material.

Det framkommer av kommentarerna att de läroböcker som finns i bildämnet är föråldrade, oinspirerande och svårapplicerbara på undervisningen. Bildlärarna har därför sökt sig till andra källor för att få uppslag om lektionsinnehåll, vilka tas upp i följande underrubrik.

7.5.2 Andra uppslag än läroböcker används

Många kommentarer handlar om att andra typer av källor används i bildundervisningen. Vissa menar att detta är en av många fördelar med yrket, då en viss frihet och förtroende lämnas åt läraren att själv omsätta bildämnet kursplan till praktik. Andra skriver att bildämnet först och främst ska handla om det praktiska arbetet, och därför inte innehålla lika mycket teori i form av text. Se följande exempel:

#5: Jag vill att bildämnet i första hand ska handla om praktiskt arbete, därefter analyser och diskussioner. Det innebär att jag till största del undviker att eleven ska jobba själv, teoretiskt och utan praktik, dvs med textmängder eller böcker. Jag skapar det mesta av mina uppgifter med hjälp av nutida och äldre konst, arkitektur och design kopplat till elevernas egna intressen och vardagsverklighet. Det innebär att man måste känna sina elever och skapa begriplighet och ta avstamp i deras värld. Då kan man inte ta ett färdigt koncept och applicera rakt av på en klass. Det som fungerar ett år i en klass åtta, kan tre år senare vara helt fel. Undervisningen ska utgå från individen och gruppen - det skapar intresse, begriplighet och lust att lära för att man kan greppa och förstå dess syfte.

De flesta kommentarer innehåller andra exempel på uppslag som bildlärarna istället brukar använda sig av. Ofta har lärarna skapat sitt eget material under många år, då uppslag från

många olika håll har inhämtats. Detta motiveras i vissa fall med att det inte har funnits några andra alternativ. Nedan följer två sådana exempel på kommentarer:

#6 Har under mina 16 år skapat eget material utifrån blandade källor, erfarenheter och kollegialt lärande när det gäller bildspel för uppgifter, instruktionsfilmer/bildspel tekniker, Kahoot, mm. Youtube en god källa för uppslag. Har använt Intro-Bild som källa för min egen del men har inget läromedel i klassuppsättning. Det har aldrig varit på tal och upplever att det inte finns mycket för år 7-9.

#7 Jag använder inte något specifikt läromedel i bild. De resurser jag använder för att planera och genomföra min bildundervisning är Facebookgruppen "Bildrummet - inspiration för bildlärare", Pinterest, urplay.se och Youtube. Mina elever har Google Classroom. Där publicerar jag uppgifter och länkar till bilder och filmklipp. Jag har en egen Youtube-kanal där jag publicerar presentationer och tutorials. Min erfarenhet är att eleverna har lättare att till sig tutorials om det är jag själv som har gjort dem. Min åsikt om tryckta läromedel är att de är dyra och att man bara hinner använda en tiondel av innehållet. Det är dock bra att ha några lärarexemplar för inspiration om man vill utveckla undervisningen.

Precis som den föregående kommentaren nämner ekonomins roll vid inköp av läroböcker tog även flera andra svar upp ekonomins avgörande roll vid läromedelsinköp. Därför har detta delats in i ytterligare en underrubrik som behandlas nedan.

7.5.3 Ekonomin som en avgörande faktor

I svaren skriver några av bildlärarna att budgeten redan är hårt ansatt på de skolor som dem jobbar på. Därför tvingas bildlärarna välja vad som är viktigast att köpa in. Se följande kommentarer:

#8 Använder mig inte av läromedel tillsammans med elever då budgeten inte täcker för det för då skulle jag vara utan material. Har några ex själv som jag använder som stöd i min planering av ämnet/lektionerna.

#9 Det är så tråkigt att bildämnet är så lågt prioriterat ute i vårt avlånga land. Vi har inga läromedel i bild, budgeten på min skola är ca 8000 kr / år och då går det nästan 400 elever på skolan.

Ekonomin är enligt bildlärarna en avgörande faktor till varför få använder sig av läroböcker i bildämnet. Om det knappt finns pengar över till att köpa in de material som behövs för att bedriva bildundervisningen prioriteras därför inte läroböcker i första hand.

Kort sammanfattning

Detta avsnitt har behandlat enkätens resultat. Alla frågor och svar har redovisats i underrubrikerna *om deltagarna, pedagogiskt synsätt, förutsättningar, läroboksanvändning* och *deltagarnas egna kommentarer*. Datan har presenterats både genom antal personer och i procentenheter. I vissa fall har tabeller och diagram använts för att tydliggöra resultatet och underlätta framskrivningen av datan. Samtliga 27 frågor valdes att tas med i resultatet, då en transparens och god forskareetik ville uppnås.

Deltagarna i föreliggande enkät tillhör åldersspannet 27 - 66 år och är till största del kvinnor (72%), medan 26% är män med ett bortfall på 2%. Av dem svarande har 86% behörighet i att undervisa i grundskolan, varav 92% har på något sätt en utbildning inom bildämnet. Nästan alla deltagare undervisar i högstadiet och det vanligaste arbetssättet är att planera sin undervisning själv. Eleverna arbetar för det mesta individuellt under lektionerna och de tillfrågade bildlärarna tycker att bildämnet främst ska ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter inom bildämnet, väcka deras nyfikenhet och intresse för ämnet samt utveckla elevernas självförtroende. Förlagsproducerade läroböcker används mer sällan eller aldrig i undervisningen, medan egenproducerade läromedel, Internet, elevernas erfarenheter och konstverk, vykort och bilder används varje lektion. Ens pedagogiska grundsyn, kompetens i ämnet, läroplan, kursplan, betygskrav, elevernas olika behov och förutsättningar ansågs ha mycket stor betydelse för vilka läromedel som används i undervisningen. I deltagarnas egna kommentarer framkom det att läroböcker i bildämnet är för få och dåliga, att andra uppslag än läroböcker används samt att ekonomin har en avgörande roll vid inköp av nya läromedel.

8. Analys av resultaten

Detta avsnitt syftar till att jämföra enkätens resultat med Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) genom en komparativ analysmetod, då samma enkätfrågor använts i båda undersökningarna. Avsnittet är indelat i samma underrubriker som i resultatdelen, alltså *om deltagarna, pedagogiskt synsätt, förutsättningar och läromedelsanvändning*. Endast vissa resultat har valts ut för att jämföras med varandra, då de sågs som relevanta för att besvara examensarbetets syfte och frågeställningar, vilka är:

1. Har något förändrats gällandes läromedelsanvändningen i högstadiets bildämne sedan Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) släpptes? I så fall, på vilket sätt?
2. Är bildlärare i högstadiet fortfarande missnöjda över utbudet av läroböcker? I så fall, vilka konsekvenser kan detta skapa för undervisningen?

8.1 Om deltagarna

Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) hade 206 svarande deltagare som var lärare för årskurs 9, till skillnad från examensarbetet som hade 85 deltagare där majoriteten undervisade i högstadiet. I Skolverkets rapport var 28% av deltagarna män, medan 72% var kvinnor. Likt detta resultat var 26% av deltagarna män i examensarbetets undersökning och 72% kvinnor, med ett bortfall på 2%. I Skolverkets rapport hade 60% av deltagarna en lärarexamen med inriktning mot ämnet, 35% lärarexamen med viss utbildning inom ämnet/annan högskoleutbildning inom ämnesområdet och 5% hade ingen utbildning inom ämnet. I examensarbetet hade aningen fler deltagare en lärarexamen med inriktning mot ämnet, då 68% hade angett detta alternativ. Däremot hade 25% av deltagarna angett att de hade en lärarexamen med viss utbildning inom ämnet/annan högskoleutbildning inom ämnesområdet och 7% hade ingen utbildning inom ämnet. Genomsnittligt undervisningsår i grundskolan var 15 år i Skolverkets rapport, medan detta var 14 år i examensarbetets undersökning.

Sammanfattningsvis kan urvalgrupperna ses som relativt lika, då siffrorna överensstämde ganska väl med varandra. Detta gör att den komparativa analysmetoden blir desto mer valid,

då enkätundersökningarna har gjorts av förhållandevis lika urvalsgrupper.

8.2 Pedagogiskt synsätt

I Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006, s.37) ansåg sex av tio tillfrågade bildlärare att bildämnet har en hög status på den egna skolan. Samma siffra gäller även för examensarbetets enkät. Gällandes elevernas intresse för bildämnet svarade 96% av deltagarna i Skolverkets rapport att fler än hälften av eleverna var intresserade av bildämnet. Något färre angav detta i examensarbetet, då 87% av de tillfrågade bildlärarna tyckte att fler än hälften av eleverna var intresserade av bildämnet.

Likt examensarbetets enkät kom även Skolverkets rapport fram till att det absolut vanligaste arbetssättet för eleverna var att arbeta individuellt under bildlektionerna. I rapporten uppgav 85% att det hände ofta och i examensarbetet uppgav 82% samma alternativ. Även vad eleverna främst ska lära sig från bildämnet verkar vara samma, då de mest valda alternativen i båda enkäterna var att väcka elevernas nyfikenhet och intresse för ämnet, ge eleverna grundläggande kunskaper och färdigheter samt utveckla deras självförtroende.

8.3 Förutsättningar

När det gällde undervisningens förutsättningar svarade deltagarna i Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006, s.38) att den genomsnittliga elevgruppen i årskurs 9 bestod av 24 elever. I examensarbetets enkät var genomsnittet mindre, då 22 elever var medelvärde för varje elevgrupp. Även antalet timmar som fanns till förfogande för ämnet verkade ha blivit aningen bättre sedan första enkäten släpptes. I Skolverkets rapport uppgav endast 11% att den tillsatta tiden för bildämnet var mycket bra, 43% ganska bra, 28% ganska dåligt och 17% mycket dåligt. I examensarbetets enkät svarade 21% av de tillfrågade bildlärarna mycket bra, 34% ganska bra, 32% ganska dåligt och 13% mycket dåligt. Gällandes förutsättningarna för tillgång till ändamålsenliga lokaler hade fler än hälften av deltagarna svarat att det antingen var mycket eller ganska bra 76% i Skolverkets rapport. I examensarbetets enkät angav 81% att tillgången till ändamålsenliga lokaler var mycket eller ganska bra. Den största skillnaden gällandes förutsättningarna i bildämnet är tillgången till datorer eller annan teknisk utrustning. I Skolverkets rapport svarade 9% mycket bra, 42% ganska bra, 30% ganska dåligt och 18% mycket dåligt. Deltagarna i examensarbetets enkät svarade att tillgången var mycket bättre, då 42% angett mycket bra, 40% ganska bra, 10%

ganska dålig och 8% mycket dålig.

Sammanfattningsvis verkar förutsättningarna ha blivit bättre sedan Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) släpptes. Bildlärarna har färre elever i varje elevgrupp, är nöjdare med tiden som finns till förfogande för undervisningen och har bättre tillgång till ändamålsenliga lokaler. Den största avvikelsen i resultatet är att bildlärarna numera har mycket bättre tillgång till datorer eller annan teknisk utrustning, då en ökning skett från 51% till hela 82% gällandes om lärarna svarat mycket bra eller ganska bra på frågan.

8.4 Läromedelsanvändning

I båda enkäterna fick de tillfrågade bildlärarna ta ställning till 24 olika läromedel och hur ofta de använde dessa. Det vanligaste för båda enkäterna var att egenproducerade läromedel (gjort av lärare), konstverk, vykort och bilder användes. Även naturen användes ofta som läromedel, då fyra av tio bildlärare angett att de gjort detta varje månad eller oftare i båda enkäterna. Internet som läromedel hade däremot fördubblats sedan Skolverkets rapport släppts, då endast 21% angett att de använt Internet varje lektion jämfört med nu när 46% angett detta alternativ. En annan skillnad var att färre bildlärare använder sig av förlagsproducerade läroböcker idag, då 40% angett att de aldrig använde sig av detta i Skolverkets rapport till skillnad från idag när 57% av deltagarna angett samma alternativ. Ingen instämde att läroböcker var det viktigaste läromedlet i examensarbetets enkät, vilket liknade Skolverkets rapport där endast 4% instämt med påståendet. Något färre bildlärare tycker det är viktigt att utveckla egna läromedel, då nästan alla (98%) svarat att de instämmer helt eller delvis gällandes detta påstående i Skolverkets rapport. I examensarbetets enkät svarade 86% på samma alternativ.

Likt Skolverkets resultat tyckte deltagarna i detta examensarbets enkät att lärarens kompetens i ämnet, elevernas olika behov och förutsättningar och den pedagogiska grundsynen påverkar vilka läromedel som används i bildämnet. Däremot verkar siffrorna för läroplan (60%), kursplan (58%) och betygskriterier (48%) ha ökat markant när det gäller inflytandet över vilka läromedel som väljs jämfört med tidigare. I Skolverkets rapport svarade endast 17% att läroplanen och kursplan hade en mycket stor inverkan på valet av läromedel, medan 22% ansåg att betygskriterier hade en mycket stor inverkan på valet av läromedel. Sedan rapporten släpptes har en ny läroplan (Lgr11) trätt i kraft, vilket skulle kunna påverka

att resultatet från examensarbetets enkät ser så pass annorlunda ut.

Av de tillfrågade bildlärarna i examensarbetets enkät svarade 88% att de kunde påverka vilka läromedel som används i bildundervisningen, vilket liknar Skolverkets resultat där 92% valde samma alternativ. Trots att bildlärarna uppger att de i en hög grad kan påverka vilka läromedel som används i undervisningen svarade ungefär hälften av bildlärarna i Skolverkets rapport att skolans resurser för inköp och läromedel är dåliga. I examensarbetets enkät var detta aningen mindre, då 35% angett att resurserna var dåliga medan 12% visste inte.

Angående utbudet av läromedel i bildämnet svarade flertalet av deltagarna i Skolverkets rapport att de är missnöjda, då 69% tyckte att det antingen var ett ganska eller mycket dåligt utbud. Liknande resultat återfanns i examensarbetets enkät, då 73% av deltagarna svarat samma alternativ.

Kort sammanfattning

Jämförelsen av resultaten från Skolverkets och detta examensarbets enkät har lett till en rad olika slutsatser. Även om detta examensarbete hade färre svarande i enkätundersökningen var båda urvalgrupperna ganska lika varandra, vilket tycktes styrka analysens validitet. Det pedagogiska synsättet var i stort sett oförändrat sedan rapporten släpptes, då siffrorna inte skiljdes åt särskilt mycket i enkäterna. Däremot tydde siffrorna på att bildämnets förutsättningar generellt sett blivit bättre. Det tydligaste exemplet var tillgången till datorer eller annan teknisk utrustning, då svaren som angav mycket eller ganska bra hade ökat från 51% till 82%. Samma sak gällde för användningen av Internet i undervisningen, då den dagliga användningen hade ökat från 21% till 46%. En annan intressant slutsats som upptäcktes i analysen var att bildlärarna numera väljer läromedel utefter läroplan, kursplan eller betygsriterier i en mycket högre grad än tidigare. Det konstaterades också att bildlärarna fortfarande är missnöjda över utbudet av läroböcker och att 35% angett att resurserna för inköp av läromedel var dåliga.

9. Diskussion

Nedan följer en kortare diskussion kring valet av metod och dess lämplighet för examensarbetets syfte. Därefter diskuteras examensarbetets resultat i förhållande till aktuell forskning och litteratur. Avsnittet avslutas med en sammanfattning av examensarbetets slutsatser och ämnesområdets möjligheter till framtida forskning.

9.1 Metoddiskussion

Detta examensarbete hade troligtvis inte kunnat tillämpa en annan metod för att besvara dess syfte och frågeställningar, då undersökningens mål var att se ifall läromedelsanvändningen i bildämnet hade förändrats sedan Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) publicerades. Det hade därför varit svårt att göra detta på något annat sätt än att använda sig av samma enkätfrågor som ställdes i rapporten. Däremot hade examensarbetet istället kunnat tillämpa den mer kvalitativa delen av Skolverkets rapport, då 51 intervjuer gjordes med olika lärare runt om i Stockholm som ett komplement till den kvantitativa datan i rapporten. Det hade dock varit en helt annan form av undersökning som genererat andra sorters svar, vilket inte hade varit fel utan bara ett annat slags ställningstagande än vad som gjorts nu. Däremot hade det varit ganska svårt rent tekniskt för en lärarstudent att intervjua lika många personer som Skolverket gjort i sin undersökning, då det skulle ha tagit alldeles för lång tid att lyckas få till lika många intervjuer. Den kvantitativa metoden föredrogs också på grund av att det just nu pågår en pandemi i världen som försvårar resandet och möten med andra människor.

9.2 Resultatdiskussion

Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* släpptes år 2006 och kom då fram till att de flesta bildlärare som deltog i studien generellt sett var missnöjda med utbudet av läromedel och av den anledningen efterlyste fler läromedel att välja mellan. Det har snart gått över 15 år sedan rapporten publicerades och ändå verkar väldigt lite hänt gällandes utbudet av läroböcker i bildämnet. Hela 84% av deltagarna i detta examensarbets enkät svarade att de sällan eller aldrig använde förlagsproducerade läroböcker i undervisningen och 73% tyckte att utbudet av läromedel i bildämnet var antingen ganska eller mycket dåligt. Detta skulle kunna tyda på att det fortfarande finns ett behov av läroböcker i bildämnet. För att möta behovet verkar bildlärarna ha utvecklat andra strategier, så som att tillverka sina egna läromedel eller

söka på Internet efter information. Tom Wikman (2004, s.82) skrev att läroboken som litteraturgenre skapar en norm för vad som borde ses som väsentlig kunskap. Om det inte finns en lärobok i ämnet kan det därför bli svårt att veta hur kursplanen ska tolkas eller genomföras rent praktiskt. Pia Bohlin (2017, s.29) forskning kunde kopplas samman till detta, då hon skrev att stilleben, stoffteckning, perspektivteckning och porträtt fortfarande ses som nödvändiga grundkunskaper i bildämnet trots att det inte nämns någonstans i kursplanen. Bildämnet verkar därför vara starkt präglad av dess historia och forna ideal, då nya läroplaner har svårt att slå igenom eftersom långa ämnestraditioner tenderar till bäras upp av stora lärargrupper (Åsén, 2017, s.17). Förändring kan därför vara särskilt svårt i ett ämne som arbetar utan systematiska läromedel (Bohlin, 2017, s.29).

I detta examensarbets resultatdel framkom det också att de tillfrågade bildlärarna såg ekonomin som en avgörande faktor till den minskade användningen av läroböcker, vilket redogjordes delvis genom deltagarnas kommentarer i fritext men också genom frågan som handlade om den egna skolans resurser. Där svarade bildlärarna att inköpen och användningen av läromedel i bildämnet var mycket bra (17%), ganska bra (36%), ganska dåliga (20%), mycket dåliga (15%) och visste inte (12%). Ingela Korsell (2007, s.127) oroas över att läromedelsinköpen har minskat kraftigt sedan början av 1990-talet, då det finns en tendens till att lärare lämnas med budskapet att ”en god pedagog behöver inga dyra läromedel”. Korsell menar att detta är en riskfylld inställning att överföra till lärare och lärarstudenter, då alla pedagoger kan bli bättre med tillgång till läromedel av god kvalitet. Detta synsätt kunde tydas i deltagarnas svar då kompetens i ämnet (67%) och pedagogisk grundsyn (48%) ansågs ha en mycket stor betydelse för vilka läromedel som används i bildämnet. Alltså kan det vara så att majoriteten av de tillfrågade bildlärarna redan har en uppfattning om att en lärobok inte behövs om den egna skickligheten och förmågan är god, vilket inte alltid behöver vara fallet.

Det sociokulturella perspektivet förstår lärande genom människors användande av kulturella redskap, vilka både kan vara språkliga och materiella. Därför är just tal och skriftligt språk viktigt, då det leder till kommunikation och en gemensam förståelse mellan människor (Vygotskij, 2001). I det här fallet skulle läroboken kunna ses som ett kulturellt redskap, då boken förmedlar den mest grundläggande kunskapen i bildämnet till både läraren och eleven. Det leder också till en mer likvärdig bildundervisning, då alla elever i Sverige ges samma underlag och förutsättningar att lyckas i ämnet. Då det sociokulturella perspektivet ser

lärandet som en livslång process är det viktigt att eleverna skapar en grundförståelse i skolan, som senare byggs på med mer kunskaper och insikter efter hand. Läroboken kan därför mediera kunskap till de elever som lär sig bäst genom läsning eller bildspråk, vilket går till miste om ifall läroboken inte finns som ett alternativ i undervisningen. Nyttan av att använda läroböcker är därför större än förlusten, då alla elever lär sig på olika sätt och därför ska erbjudas möjligheten att få inhämta kunskaper på det sätt som passar dem själva bäst.

9.3 Slutsatser och framtida forskning

Detta examensarbete har haft för avsikt att besvara följande två frågeställningar: Har något förändrats gällandes läromedelsanvändningen i högstadiets bildämne sedan Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) släpptes? I så fall, på vilket sätt? Är bildlärare i högstadiet fortfarande missnöjda över utbudet av läroböcker? I så fall, vilka konsekvenser kan detta skapa för undervisningen?

Detta examensarbete har kommit fram till att läromedelsanvändningen i högstadiets bildämne till viss del har förändrats sedan Skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) släpptes. Idag används Internet och digitala verktyg i en allt större mån än tidigare, samt valet av läromedel påverkas desto mer av läroplan, kursplan och betygskrav. Däremot har inte bildlärares åsikter kring utbudet av läromedel förändrats, då deltagarna i detta examensarbets enkät tycker att utbudet är dåligt. Bildämnet tenderar också till att släpa efter i utvecklingen när systematiska läromedel inte används, då nya läroplaner har svårt att slå igenom.

Utöver frågeställningarna ställdes också en hypotes till det framtida forskningsunderlaget, vilken var: Bildlärare i högstadiet är fortfarande missnöjda över utbudet av läroböcker, en konsekvens av detta blir att bildlärares till största del skapar sina egna läromedel eller söker information via Internet. Likt svaret på frågeställningarna framgick det av enkätsvaren att de tillfrågade bildlärares är missnöjda med utbudet av läromedel, samt använder just egna läromedel och Internet i en hög grad i undervisningen. I och med att bildlärare fortfarande verkar ha ett behov av en lärobok ligger ansvaret hos läromedelsproducenter att prioritera bildämnet och möta det behov som finns. Bildämnet må vara ett skolämne som präglas av dess tradition och historia, men för att kunna bibehålla sin roll i utbildningsväsendet krävs det att bildämnet fortsätter utvecklas och förändras i takt med att nya läroplaner implementeras.

Läroboken kan därför ses som ett medel för att effektivisera och klargöra dessa förändringar.

Mer forskning behövs gällandes kopplingen mellan läroböcker och bildämnet. Detta examensarbete sökte efter fler rapporter och avhandlingar än Skolverkets *Läromedlens roll i undervisningen* (2006) utan att finna några resultat. Detta tyder på att det finns stora möjligheter till att fortsätta undersöka läroböckers roll i bildundervisningen även i framtiden.

Referenslista

- Almgren, H. (2011). I huvudet på en läromedelsförfattare. I N. Ammert, (red.), *Att spegla världen: läromedelsstudier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Berntson, M., Nilsson, B. & Wejryd, C. (2012). *Kyrka i Sverige - introduktion till svensk kyrkohistoria*. Skellefteå: Artos.
- Bohlin, P. (2017). *Bildundervisning och lärande genom bilder*. Stockholm: Liber.
- Bryman, A. & Cramer, D. (2011). *Quantitative Data Analysis with IBM SPSS 17, 18 & 19 – A Guide for Social Scientists*. London: Routledge.
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. Lund: Studentlitteratur.
- Denk, T. (2013). *Komparativa analysmetoder*. Johanneshov: MTM.
- Folkhälsomyndigheten. (2020). *Ändring i föreskrifterna och allmänna råden (HSLF-FS 2020:12) om allas ansvar att förhindra smitta av covid-19 m.m.* Hämtad 2020, 11 november från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/h/hslf-fs-202052/>
- Gayle, V. & Lambert, P. (2018). *What is quantitative longitudinal data analysis?* London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Johnsson Harrie, A. (2009). *Staten och läromedlen - En studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991*. [Avhandling – Linköpings universitet]. Finns tillgänglig på Internet: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:217963/FULLTEXT02.pdf>
- Korsell, I. (2007). *Läromedel: det fria valet? - om lärares användning av läromedel*. Stockholm: Liber.
- Lundgren, U. P., Säljö, R. & Liberg, C. (red.). (2014). *Lärande, skola, bildning - grundbok för lärare*. (tredje utgåvan). Stockholm: Natur & kultur.
- Lundgren, U. P. (red.). (1996). *Pedagogisk uppslagsbok: från A till Ö utan pekpinnar*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.
- Långström, S. (1997). *Författarröst och lärobokstradition – en historiedidaktisk studie*. Umeå: Borea Bokförlag.
- Långström, S. & Viklund, U. (2006). *Praktisk lärarkunskap*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Marner, A. (2005). *Möten och medieringar – estetiska ämnen och läroprocesser i ett semiotiskt och sociokulturellt perspektiv*. Umeå: Fakultetsnämnden för Lärarutbildningen. Finns tillgänglig på Internet: <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:152213/FULLTEXT01.pdf>

- Nationalencyklopedin. (u.å.). Carl Grimberg. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2020, 19 november från <https://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/carlgrimberg>
- Nationalencyklopedin. (u.å.). Epidemiologi. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2020, 23 november från <https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/epidemiologi>
- Nationalencyklopedin. (u.å.). Läromedel. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2020, 9 november från <https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/l%C3%A4romedel>
- Nelson, J. (2006). *Hur används läroboken av lärare och elever?* Nordina: Oslo. Tillgänglig på Internet: <https://journals.uio.no/nordina/article/view/421>
- Selander, S. (red.). (1991). *Läromedel: ett utbildningsmaterial om pedagogiska texter*. Härnösand: Högsk., Institutet för pedagogisk forskning.
- Skolverket. (2020). *Skoladresser från skolenhetsregistret*. Tillgänglig på Internet: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/skoladresser-fran-skolenhetsregistret>
- Skolverket. (2006). *Läromedlens roll i undervisningen*. Tillgänglig på Internet: <https://studentportalen.uu.se/uusp-filearea-tool/download.action?nodeId=935142&toolAttachmentId=179862>
- Skolverket. (2019). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Tillgänglig på Internet: <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr11-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet>
- Säljö R. (2005). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.
- Torbacke, J. (1993). *Carl Grimberg: ett underbart öde?* Stockholm: Norstedt.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet: <https://www.vr.se/uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html>
- Vygotskij, L. (1978). *Mind in Society The Development of Higher Psychological Processes* Red. M. Cole, V. John-Steiner, S. Schibner. E. Souberman. Cambridge, Mass: Harvard University Press, (Originaltext publicerade år 1930–1935).
- Vygotskij, L. (2001). *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos. (Originaltext publicerad år 1934).
- Wikman, T. (2004). *På spaning efter den goda läroboken: om pedagogiska texters lärande potential*. Diss. Åbo: Åbo akademi.

Åsén, G. (red.). (2017). *Bildundervisning och lärande genom bilder*. Stockholm: Liber.

Åsén, G. (1992). Från lineärritning till bild. I Lind, U. m fl. (red) *Tidsbilder. Perspektiv på skola och bildskapande under 150 år*. Stockholm: Skolverket/Utbildningsradion.

Åsberg, R. (2001). *Det finns inga kvalitativa metoder – och inga kvantitativa heller för den delen*. Pedagogisk Forskning i Sverige, årg 6 nr. 4, issn 1401-678.